

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

MARTINA VIDMAR

**AMERIŠKA USTAVA IN EVROPSKA USTAVNA POGODBA:
ČLOVEKOVE PRAVICE**

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2006

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

MARTINA VIDMAR

Mentor: red. prof. dr. BOGOMIL FERFILA

**AMERIŠKA USTAVA IN EVROPSKA USTAVNA POGODBA:
ČLOVEKOVE PRAVICE**

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2006

ZAHVALA:

Zahvala gre mojemu mentorju red. prof. dr. Bogomilu Ferfili za pomoč in usmeritve.

Staršema, za podporo pri študiju in za vse življenjske nasvete.

Alešu za potrpljenje in reševanje vseh računalniških problemov.

Nadji in Robertu za podporo in majhne pozornosti.

Nevi za lektoriranje.

Prijateljem, sorodnikom in vsem, ki so kakorkoli pomagali pri nastanku te naloge.

Brez vas mi ne bi uspelo!

KAZALO

1 UVOD	1
2 METODOLOGIJA	2
2.1 RELEVANTNOST RAZISKOVALNE TEME	2
2.2 CILJI NALOGE	2
2.3 HIPOTEZE	3
2.4 RAZISKOVALNE METODE IN TEHNIKE	3
2.5 STRUKTURA DIPLOMSKE NALOGE	4
3 OPREDELITEV KLJUČNIH POJMOV	4
4 USTAVNI RAZVOJ, KONSTITUCIONALIZEM	6
4.1 RAZVOJ USTAVNOSTI	6
4.1.1 RAZVOJ IMENA USTAVA	8
4.1.2 KLASIFIKACIJA USTAV	9
4.2 KONSTITUCIONALIZEM	11
5. ZDRUŽENE DRŽAVE AMERIKE IN AMERIŠKA USTAVA / EVROPSKA UNIJA IN EVROPSKA USTAVNA POGODBA	11
5.1 NASTANEK ZDRUŽENIH DRŽAV AMERIKE	11
5.1.1. FEDERACIJA ALI FEDERALNA ENOTA	12
5.2 AMERIŠKA USTAVA	13
5.2.1 ZGRADBA AMERIŠKE USTAVE	13
5.2.2 TEMELJNA NAČELA AMERIŠKE USTAVNE UREDITVE	15
5.2.3 SODNO VARSTVO USTAVE	16
5.3 EVROPSKA INTEGRACIJA	17
5.3.1 USTANOVITEV UNIJE	19
5.3.2 FEDERALIZEM V EVROPSKI UNIJI	20
5.4 EVROPSKA USTAVNA POGODBA	21
5.4.1 NASTANEK EVROPSKE USTAVNE POGODBE	22
5.4.2 ZGRADBA EVROPSKE USTAVNE POGODBE	22
5.4.3 CILJI IN NAČELA EVROPSKE USTAVE	24
5.4.4 SODNO VARSTVO USTAVE EU	25
5.4.5 VELJAVNOST EVROPSKE USTAVE	26
5.5 PRIMERLJIVOST OBEH USTAV	27
6 ČLOVEKOVE PRAVICE	30
6.1 ZGODOVINA RAZVOJA ČLOVEKOVIH PRAVIC	30
6.2 NARAVA IN POMEN ČLOVEKOVIH PRAVIC	33
6.3 ČLOVEKOVE PRAVICE V USTAVI ZDA	34
6.3.1 BILL OF RIGHTS	34
6.4 ČLOVEKOVE PRAVICE V EVROPSKI USTAVNI POGODBI	38
6.4.1 LISTINA TEMELJNIH PRAVIC	40
6.5 SKUPNE ZNAČILNOSTI TEMELJNIH PRAVIC V AMERIŠKI IN EVROPSKI USTAVI	45
6.6 SODOBNI VIDIK OBEH USTAV	47
6.6.1 SODOBNI VIDIK USTAVNO ZAGOTOVLJENIH ČLOVEKOVIH PRAVIC ..	48
7 ZAKLJUČEK	49
8 LITERATURA IN VIRI	52
9 PRILOGA	56

SEZNAM KRATIC

EGS	Evropska gospodarska skupnost
EKČP	Evropska konvencija o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah
ERATOM	Evropska skupnost za jedrsko energijo
ESPJ	Evropska skupnost za premog in jeklo
ES	Evropska skupnost
EU	Evropska unija
PES	Pogodba o Evropski skupnosti
PEU	Pogodba o Evropski uniji ali Maastrichtska pogodba
PUE	Pogodba o ustavi Evrope
SEA,EEA	Single European Act, Enotni evropski akt
ZDA	Združene države Amerike

1 UVOD

Ustava Združenih držav Amerike in Evropska ustavna pogodba (v nadaljevanju evropska ustava) predstavljata ustavne vrednote in norme, ki izražajo prevladujoče prepričanje v svetu. Na eni strani imamo ustavo, kateri je bilo v 220 letih dodanih le 27 amandmajev oziroma njenih dodatkov. Je ena izmed najstarejših veljavnih pisanih ustav in je temeljni ustavni dokument v svetovnem merilu. Na drugi strani mlada evropska ustava, ki je ne čaka nič kaj svetla prihodnost glede na to, da jo mora ratificirati 25 držav članic Evropske unije. In prav tu je razlog, da je njena prihodnost še negotova. Po začetnem navdušenju nekaterih držav nad novo evropsko ustavo je sledila njena zavrnitev v Franciji in na Nizozemskem. Kljub tej trenutni situaciji bom v svojem diplomskem delu obe ustavi obravnavala kot temeljna pravna akta, na podlagi katerega sta se izoblikovali demokratični obliki vladavine z zavidljivo stopnjo spoštovanja človekovih pravic. Kaj vse ta dva centralna instrumenta obsegata in kako mogočna sta, pove podatek, da predstavljata temelj za razvoj državnih institucij, za politično stabilnost ter omogočata individualno svobodo, ekonomsko rast in socialni napredek za 260 milijonov Američanov in 454 milijonov Evropejcev¹. A ustava ni samo pravni dokument, je tudi politični dokument, ki je uvedel novo politično tvorbo². S tema dokumentoma sta nastali ameriška federacija in Evropska unija, ki je več kot mednarodna organizacija s primesjo federativnih in konfederalnih elementov. Prav ustavna pogodba v sedmem členu prvega poglavja podeljuje Uniji status pravne osebe, ki ga do sedaj ni imela. Prav tako je pomembno, da je v tako pomembnem dokumentu, kot je ustavna listina, del namenjen človekovim pravicam, ki predstavljajo politično, socialno in ekonomsko strukturo dane demokratične politične ureditve.

Človekove pravice so v ameriški ustavi zapisane v desetih amandmajih, bolj znanih kot Bill of Rights oziroma Listina pravic, medtem ko evropska ustava vsebuje svoje pravice v drugem poglavju pod naslovom Listina Unije o temeljnih pravicah. Oba dokumenta predstavljata nepogrešljiv del ustavne vsebine, saj so ravno človekove pravice tiste, ki potrebujejo varstvo in zaščito pred različnimi oblikami represije in totalitarizma. Na tem mestu bo zanimivo izpeljati vzporednice med tem dvema dokumentoma in ugotoviti, katerim pravicam dajeta večji poudarek.

¹ Pod besedo Evropejec je mišljen državljan katerekoli države članice Evropske unije.

2 METODOLOGIJA

2.1 RELEVANTNOST RAZISKOVALNE TEME

Izbrana tema diplomskega dela se mi zdi zanimiva v smislu raziskovanja pojma ustavnosti, pomena ustave in človekovih pravic. Danes so človekove pravice zapisane skoraj v vseh pisanih ustavah in zavzemajo posebno mesto, praviloma v začetku ustave ali kot posebna deklaracija (glej Rupnik in ostali, 1996). A vendar zaradi nepredvidljivih terorističnih napadov, različne kulture, kot tudi različnih vrednot in miselnosti med narodi, je prišlo do tega, da človekove pravice niso več temeljnega pomena, kot so bile pred petnajstimi leti. V Ameriki jih je zasenčila vojna s terorizmom in "konservativizem" Vrhovnega sodišča, v Evropi pa je v ospredju boj z organiziranim kriminalom, trgovino z mamili, pranjem denarja in korupcijo (glej Ribičič, 2003). Vse to je vodilo v to, da je v času nastajanja Evropske ustavne pogodbe prišlo do velikih trenj in iskanja ravnotežja moči med nacionalnimi državami in Evropsko unijo. Prav zaradi nesoglasij so bile človekove pravice v senci osnovnega cilja ustave: institucionalna prenova in rešitev vprašanja delitve pristojnosti med EU in članicami, vse zaradi razširitve unije v letu 2004. Vendar kljub vsemu Evropska ustava predstavlja velik temelj za nadaljnji razvoj Evropske unije kot tudi varstva človekovih pravic. Prav zaradi sprememb v družbi, socialnega napredka ter znanstvenega in tehničnega razvoja je potrebno okrepiti temeljne pravice, ki čedalje bolj postajajo del človeške manipulacije. Pri tem pa je ključno, da se temeljne pravice lahko izpolnjujejo le, če se jih ljudje zavedajo in jih poznajo. De Tocqueville (1996:239) pravi, da v državah, kjer državljani najdlje uživajo svoje pravice, jih znajo tudi najboljše uporabljati. In prav v diplomski nalogi želim posebej izpostaviti, kako pomembno je predstaviti temeljne pravice posamezniku, da jih spozna in jih na podlagi tega uveljavlja.

2.2 CILJI NALOGE

V diplomski nalogi bom prikazala ustavi dveh sil, ki predstavljata podlago za ustavni razvoj. Osredotočila se bom na zgodovinsko in politično ozadje njunega nastanka, kot tudi na opredelitev konstitucionalnega sistema in ustave kot temeljnega pravnega akta. Zanimalo me bo, kateri vidiki so botrovali za njun nastanek. Cilj bo najti ključne povezave med njima. Predvsem bom skušala najti primerjalne smernice obeh ustav zlasti v poglavju, kjer so

² Ideja, vir: Teršek, (2005): Kontitucionalizem v. ustava.

zapisane človekove pravice. Zanimiv bo odgovor na vprašanje, kaj imajo državljani obeh držav glede na pravice zapisane v svojih ustavah. So pravice zgolj "črke na papirju" ali se dejansko uresničujejo? Spremljanje obeh ustav od zgodovinskega nastanka do njune uveljavitve bo temeljilo na preučevanju zgodovinskih, socioloških, politoloških in pravnih elementov. Tako bo primerljivost ustav temeljila na zgodovinskih, konceptualnih, strukturalnih in kulturnih konceptih. Koopmans v Venter Francois (2000:19) opozarja na številne težave, ki se lahko pojavijo pri primerjavi ustav. Med najpomembnejšimi so različna interpretacija pomena vsebine, razlike v oblastnih organih in institucijah, postopkih; ne malo kdaj pa se zgodi, da primarni viri niso dostopni.

2.3 HIPOTEZE

Bistvo diplomskega dela je osvetliti, kategorizirati in opredeliti dileme, ki se skozi nalogo porajajo.

»Čeprav so primerjalno gledano starejše ustave med seboj bolj podobne, medtem ko so si novejše ustave med seboj različne« (Mavčič,2002), postavljam naslednji hipotezi:

H1: Evropska ustavna pogodba in ameriška ustava sta z vidika konstitucionalnega sistema primerljivi.

H2: Človekove pravice, zapisane v Evropski ustavni pogodbi, so zaradi zgodovinskega razvoja človekovih pravic bolj podrobno zapisane kot pravice v ustavi ZDA.

2.4 RAZISKOVALNE METODE IN TEHNIKE

Načela in metode, ki jih bom uporabila pri raziskovanju izbrane tematike, so:

- Analiza in interpretacija primarnih virov: uporabila ju bom za primerjalno analizo obeh ustav (ZDA in EU), dokumentov, pogodb. Med najpomembnejše pogodbe spadajo pogodbe Evropske skupnosti (PES), Pogodba Evropske unije (PEU) in Evropska ustavna pogodba (PUE).
- Analiza sekundarnih virov: izbrana literatura in članki strokovnih revij. S pomočjo te analize sem na podlagi prebrane literature spoznala in določila problem diplomske naloge.

Moja analiza ne temelji na neposredno pridobljenih empiričnih podatkih, prav tako nimam neposrednega stika s predmetom raziskovanja, zato bom uporabila neempirično metodo (glej Bučar, 2002). V ospredju bosta dve metodi: metoda primerjalne analize in metoda zgodovinske analize. Z metodo primerjalne analize bom primerjala ustavi med seboj, njune skupne značilnosti in razlike. Primerjalna analiza bo izrazitejša v poglavju obeh ustav, kjer so

zapisane človekove pravice. Z zgodovinsko metodo bom na podlagi zgodovinskih virov skušala rekonstruirati preučevan pojav.

Obe metodi, tako primerjalna kot zgodovinska, temeljita na opisovanju raziskovanega pojava, zato bom uporabila tudi deskriptivno oziroma opisno metodo. Opisna metoda bo uporabljena pri teoriji, ki temelji na opredelitvi delovanja ustavnega sistema.

2.5 STRUKTURA DIPLOMSKE NALOGE

V uvodnem 1. poglavju je zapisana informacija o vsebini dela. V 2. poglavju je podrobneje zapisana metodologija s podpoglavji o relevantnosti izbrane tematike in o ciljnih naloge, ki jih želim doseči. Sledita še podpoglavje o hipotezah, na katerih sloni moja analiza, in podpoglavje o raziskovalnih metodah in tehnikah. 3. poglavje vsebuje opredelitev ključnih pojmov, ki so pomembni za operacionalizacijo hipotez.

Diplomsko delo je razdeljeno na tri sklope. Prvi se navezuje na 4. poglavje, kjer sta podrobneje opisana zgodovina ustavnega razvoja in teorija, ki se navezuje na ustavo. Osrednji del naloge je 5. poglavje, v katerem predstavljam obe preučevani ustavi. V tretjem sklopu pa je 6. poglavje o človekovih pravicah, kjer so navedene vse pravice zapisane, tako v ustavi ZDA kot v Evropski ustavni pogodbi, njihov razvoj, trend in uresničevanje. Sledi sklepno 7. poglavje, kjer navajam ugotovitve, potrjujem ali ovržem svoji hipotezi in podajam sklep.

3 OPREDELITEV KLJUČNIH POJMOV

Atributi sodobnega ustavnega prava so (Mavčič, 2002:5):

PRAVNA DRŽAVA: Država, v kateri je delovanje državnih organov vezano na pravo in podrejeno zakonom, kjer je njihovo delovanje predvidljivo in ga je mogoče nadzirati. Politična vsebina načela pravne države pa je v priznavanju temeljnih pravic človeka in državljana, ki so ena izmed temeljnih postavk pravne države. Nekaj izmed pomembnejših načel, na katere se še opira pravna država je: načelo zakonitosti³, načelo ustavnosti in učinkovito sodno varstvo človekovih pravic. S političnega vidika »/p/redstavlja pravna država predvsem vzpostavitev delitve in medsebojne uravnoteženosti posameznih vej državne

³ Načelo zakonitosti: Vežanost vseh pravnih aktov na ustavo in zakon.

oblasti« (Cerar, 1993:144). Ob tem pa ne gre pozabiti, da je pravna država nastala prav iz upora proti arbitrarni oblasti, ki je prekoračila mejo poseganja v človekove pravice.

USTAVNA DRŽAVA: ustavna država spoštuje človekovo dostojanstvo, načelo ljudske suverenosti ter pojmuje ustavo kot pogodbo, ki vsebuje cilje in vrednote. Ustava je najvišji pravni akt v državi, ki zagotavlja varnost državljanov, svobodo posameznika, minimalni standard socialnega zavarovanja in varstvo okolja.

KONSTITUCIONALIZEM: v slovarju SKJ je zapisano, da je konstitucionalizem oblika politične ureditve, ki temelji na ustavi. Prav tako temelji na predpostavki, da obstajajo pisana ali nepisana ustava, pravna država, neodvisnost sodstva ter varstvo individualnih pravic in svoboščin pred državnimi posegi. Elementi konstitucionalizma so⁴: vladavina prava, politična kultura, nearbitrarna oblast in pravno uresničljive pravice. Lahko rečemo, da je konstitucionalizem temeljna idejna zasnova sodobne državne oblasti kot tudi izhodišče in podlaga za delovanje oblastne organizacije.

USTAVA: je pravna in politična listina, ki v svojih členih ureja »razporeditev oblasti, funkcije in dolžnosti med različnimi organi ter definira razmerje med njimi in javnostjo« (Mavčič 2002:10). S pravnega vidika je ustava splošni pravni akt največje pravne moči. Pravna moč ustave je razvidna iz zahteve, da so vsi ostali splošni pravni akti, predvsem zakoni, v skladu z ustavo (glej Rupnik in ostali 1996). Ustavna materija ponavadi obsega dva sklopa. V prvem sklopu so zapisana »/d/oločila, s katerimi se določajo organi, ki v imenu države izvršujejo oblast, njihov položaj, pooblastila in organizacijo« (Rupnik in ostali 1996:113). V drugem sklopu pa so zapisana določila o pravicah in dolžnosti državljanov.

ZVEZA DRŽAV: »/P/redstavlja najosnovnejšo obliko povezovanja oziroma združevanja med dvema ali več neodvisnimi državami« (Rupnik in ostali 1996:96). Zveza temelji na pogodbi, s katero se določijo cilji zveze, njeno trajanje ter pravice in obveznosti obeh pogodbenih strank.

EVROPSKA SKUPNOST: je mednarodna organizacija, ustanovljena s Pogodbo o ustanovitvi Evropske gospodarske skupnosti 25.3.1957. Z Maastrichtsko pogodbo se je preimenovala in sedaj predstavlja bistveni del prvega stebra EU.

⁴ Glej Mavčič, Arne Marjan (2002): Primerjalno ustavno pravo-pravo človekovih pravic.

EVROPSKA UNIJA: je mednarodna organizacija, ustanovljena s pogodbo o Evropski uniji (Maastrichtsko pogodbo) podpisano dne 7.2.1992. Pojem EU je širši od pojma Evropske skupnosti, saj EU zajema vse tri stebre.

ČLOVEKOVE PRAVICE: Poznamo tri različne generacije človekovih pravic. Med najpomembnejšimi so klasične pravice (državlanske in politične pravice). Sledi druga generacija pravic (ekonomske, socialne in kulturne pravice), ki jih je treba zahtevati od države, da jih udejanja. Zadnja, tretja generacija, pa so t.i. solidarnostne pravice, temeče na bratstvu. Zagovorniki teh pravic so mnenja, da so te pravice ključnega pomena, medtem ko nasprotniki dvomijo v njihovo sposobnost preživetja⁵.

4 USTAVNI RAZVOJ, KONSTITUCIONALIZEM

4.1 RAZVOJ USTAVNOSTI

Prve pisane ustave so bile izraz socialne pogodbe, ki temelji na naravnem pravu, suverenem ljudstvu in legitimni oblasti. Tako se začne ustavni razvoj leta 1215 v Angliji⁶ z Veliko listino svoboščin (Magna Charta Libertatum), s katero je bila omejena monarhova oblast. Med poznejšimi tovrstnimi listinami so pomembne še listine iz 17. stoletja, kot npr. listina, znana kot Zakon o osebnih svoboščinah (Habeas Corpus Act) iz leta 1679, s katero so bile določene omejitve državnih organov pri posegih v življenje in osebno svobodo vseh ljudi, ne glede na stan. Je tudi prvi predpis v zgodovini ustavnosti, ki varuje pravice človeka, ko se ta znajde v kazenskem postopku⁷. Tako je v njem prišlo do uveljavitve načela zakonitosti⁸ v kazenskem pravu. Razmejitev oblasti med monarhom in parlamentom pa je leta 1689 določil Zakon o pravicah (Bill of Rights) in tako monarhu odvzel pravico zadržati po parlamentu sprejeti zakon. Na podlagi tega zakona se je kasneje razvil parlamentarni sistem. Oba zakona sta tudi »določala nekatere pravice o nedotakljivosti oseb in političnih pravicah, na temelju katerih je meščanstvo pričelo deliti oblast s fevdalno aristokracijo« (Rupnik, 1996:20). Za nastanek ustavnega prava je bila pomembna druga polovica 18. stoletja s sprejetjem prvih pisanih ustav

⁵ Glej Venter, Francois (2000): Constitutional Comparison.

⁶ Pozneje Velika Britanija.

⁷ Vir Zajc, Drago (2001). Politika človekovih pravic. Gradivo za predmet.

⁸ Načelo zakonitosti v kazenskem pravu pomeni, da nihče ne more odgovarjati za kaznivo dejanje, če to ni bilo že prej v zakonu opredeljeno kot tako.

v novoustanovljenih državah v severni Ameriki, ki so se osamosvojile izpod angleške oblasti. Med njimi je pomembna Virginjska ustava iz leta 1776, ki temelji na Lockejevi ideji o naravnih pravicah. Ta ustava je bila zasnovana na naravnem pravu, po katerem so pravice in svoboščine človeka prirojene, torej mu pripadajo že ob rojstvu in so neodtujljive in nedotakljive. Naloga ustave je samo razglasitev teh pravic in njihovo varovanje. Istega leta kot Virginjska ustava je bila sprejeta še Pennsilvanijska ustava, katere avtor je bil Benjamin Franklin⁹. Leta 1787 pa je bila zasnovana na naravnem pravu po vzoru Virginjske ustave Ustava ZDA, po kateri je ljudstvo nosilec oblasti, z njo pa je bila prvič neka država urejena kot federacija. Kot obliko državne oblasti je država uvedla predsedniški sistem s kongresom kot nosilcem zakonodajne oblasti in predsednikom kot nosilcem izvršilne oblasti. Posebnost te ustave je, da ne ureja pravic in svoboščin človeka in državljana. Eden izmed razlogov je ta, da so človekove pravice urejene z ustavami držav članic federacije, drugi razloga pa je v tem, da so pripravljavci ustavne listine želeli z njo omejiti predvsem delovanje državne oblasti v razmerju do ljudi in državljanov. Vendar so že dve leti kasneje sprejeli deset amandmajev, v katerih so bile zapisane pravice človeka in državljana. Pomembno prelomnico sprejema prvih pisanih ustav predstavlja francoska revolucija leta 1789. Po francoski revoluciji so se začele širiti meščanske demokratične pravice, nacionalna osvobodilna gibanja in s tem je postala ustava »izvirni zakon neke države, iz katere morajo iziti vsa pooblastila in vsi akti« (Rupnik 1996:21). Tako najvišje na hierarhični lestvici vsake moderne zakonodaje stoji ustava. Je najpomembnejši, izhodiščni in osrednji formalni vir prava. Z njenimi določbami se oblikujejo temelji pravnega sistema v državi. Takšen pomen je ustava dobila že v 18. stoletju, ko se je izoblikovala zahteva po pravnem varstvu človeka pred samovoljo oblasti.

Rupnik in ostali (1996:87-88) ločijo tri faze v razvoju ustav. V prvi fazi so bile ustave izraz liberalne ideologije meščanstva, ki je temeljila na določenih osebnih in političnih pravicah ter načelu ljudske suverenosti. V drugi fazi razvoja so ustave v 19. stoletje s koncem absolutizma izgubile ideološko vsebino. Postale so instrument za delovanje državnega sistema in njenih organov. Vsebovale so tudi člene o klasičnih državljanskih pravicah. V tretji fazi pa je zopet viden opazen premik v smeri vse večje ideologizacije ustav. »Po II. svetovni vojni je postal razvoj ideološkega fenomena prevladujoč na skoraj vseh področjih družbenega življenja« (Rupnik in ostali, 1996:88). Ideologizacija se je razvijala v tri smeri¹⁰. Prvo predstavljajo nove ustave socialističnih držav, evropskih in neevropskih, drugo ustave novih afriških in azijskih

⁹ Ameriški znanstvenik, diplomat, pisatelj in politični analitik.

¹⁰ Glej Rupnik, Janko. Cijan, Rafael. Grafenauer, Božo (1996): Ustavno pravo republike Slovenije: splošni del. Pravna fakulteta v Mariboru, Maribor.

držav, ki so izrazito programske narave, in tretjo, katero predstavljajo novejša ustava meščanskih držav, ustava, ki imajo - sicer v manjši meri pa vendar pomen ideološko političnega dokumenta. »V vsakem primeru pa velja, da je ustava nekakšen družben dogovor, ki je po eni strani odsev svojega časa, po drugi pa zaveza za prihodnje družbeno sobivanje« (Grad, 2004:1499).

4.1.1 RAZVOJ IMENA USTAVA

Beseda je latinskega izvora "*constitutio*" in pomeni ustava. Z ustavo (*constitutio*) so v rimski sužnjelastniški državi »razumeli edikte, ki so jih imperatorji izdajali zaradi urejanja pomembnejših ekonomskih in političnih vprašanj ter vprašanja ureditve države in družbe« (Rupnik, 1996:19). V atenski državi pa je bila beseda "ustava" uporabljena v filozofskih delih grških mislecev, posebej Platona in Aristotela. Kljub temu pa v antičnem obdobju ustava ni pomenila enotnega akta, ki bi vseboval vse temeljne norme, potrebne za funkcioniranje državne skupnosti (glej Rupnik 1996). O moderni ustavnosti govorimo šele v 18. stoletju z zametki modernih pisanih ustav v Angliji.

Ustava v sodobnem pomenu ima dvojno naravo, saj ni samo temeljni splošni pravni akt z največjo pravno močjo v hierarhiji splošnih pravnih aktov neke države, ampak tudi politični akt, saj vsebuje tudi sistem vrednot neke družbe.

Ločimo materialni in formalni pojem ustavnosti¹¹. Ustava v formalnem pomenu je nastala prav zaradi ideje po omejitvi absolutne oblasti fevdalnih vladarjev in želje zagotoviti enak položaj ljudi. Te ideje so kasneje prerasle v zahtevo, da se sprejmejo posebne slovesne deklaracije, v poznejšem razvoju pa pisane ustave. Materialni pojem ustavnosti se je pod vplivom naravnopravne teorije razvil iz demokratičnega političnega sistema, ki priznava temeljne človekove pravice, predvsem osebno svobodo in privatno lastnino (glej Rupnik 1996). »Po materialnem pojmovanju ustave so te pravice starejše od države in morajo biti zavarovane proti njej sami, kar zahteva, da se oblast omeji s pravnimi predpisi« (Rupnik, 1996:22).

¹¹ Ideja, vzeta iz knjige Rupnik, Janko. Cijan, Rafael. Grafenauer, Božo (1996): Ustavno pravo republike Slovenije: splošni del. Pravna fakulteta v Mariboru, Maribor.

4.1.2 KLASIFIKACIJA USTAV

Pri oblikovanju ustave ni mogoče izključiti tujih vplivov, vendar pa mora biti »u/stava vseeno oblikovana glede na zgodovino države, njeno tradicijo in politično kulturo« (Mavčič 2002:17). S tem preprečimo, da se ustava ne spreminja prehitro, oziroma da ne "odmre", še preden je zaživela. Poznamo več vrst ustav. Normativno zaprte so tiste, ki urejajo vso materijo, s katero se ukvarjajo, normativno odprte pa puščajo odprto pot zakonodaji (Mavčič 2002:18). Poznamo še pisane, nepisane, krajše, daljše, moderne, oktroirane¹², unidokumentarne in multidokumentarne¹³, rubricirane¹⁴, nerubricirane in nepopolne. Ustave so lahko tudi superiorne ali nesuperiorne. »/R/azlika izhaja iz tega, ali se ustava šteje za vrhovni pravni dokument v državi in ima v primerjavi z drugimi pravnimi dokumenti največjo moč« (Mavčič, 2002:18). Nepopolne ustave so tiste, katerih interpretacija se razvija preko sodb ustavnih ali vrhovnih sodišč, ki nadgrajujejo ustavno materijo¹⁵. Taki sta tudi Ustava ZDA in Ustava Evrope. Po dolžini se obe preučevani ustavi razlikujeta. Ameriška ustava velja za krajšo ustavo z le sedmimi členi in s kasneje sprejetimi 27 amandmaji. Stališče ameriškega sodnika Marshalla je bilo namreč, da »naj ustava vsebuje pravšnji minimum in ta minimum naj bo pravna država« (Mavčič,2002:13). Evropska ustava pa je daljša, razdeljena na štiri dele in vsebuje 448 členov. Eden izmed razlog za tako veliko razliko med številom členov je ta, da je evropska ustava izredno nova. Novejše ustave imajo poleg opisa državnih institucij tudi določbe o temeljnih pravicah, ki so po letu 1948 s splošno Deklaracijo OZN o človekovih pravicah postale ključna ustavna materija¹⁶. Pisane ustave so eden izmed glavnih simbolov nacionalne države že več kot dvesto let. Ameriška ustava velja za eno izmed tistih ustav, ki posvečajo nacionalnim simbolom več pozornosti; tako tudi evropska, za katero je značilno, da simbolizira skupne simbole in vrednote združenih evropskih narodov¹⁷. Med razvrstitvijo ustav ločimo še čvrste in gibke ustave. Ločevanje je odvisno od postopka, ki določa njeno spremembo. Čim težji in čim bolj zapleten je spreminjevalni postopek, za toliko čvrstejšo

¹² Podeljena od vladarja in praviloma ne vključuje postopka za njeno spremembo.

¹³ Unidokumentarne ustave so tiste, v katerem je ustavna materija zapisana v enem ustavnem dokumentu, medtem ko je ustavna materija v multidokumentarnih ustavah zapisana v več dokumentih, a pod skupnim naslovom.

¹⁴ Rubricirane ustave so razdeljene v dele, poglavja, naslove, člene.

¹⁵ Podrobneješo razlago glej, Mavčič, Arne Marjan (2002): Primerjalno ustavno pravo-pravo človekovih pravic.

¹⁶ Ideja, vzeta iz knjige Mavčič Marjana z naslovom Primerjalno ustavno pravo-pravo človekovih pravic.

¹⁷ Med pomembnejše evropske simbole spadajo: zastava Unije z dvanajstimi zlatimi zvezdami, himna Oda radosti iz devete simfonije Ludwiga van Beethovna, geslo »združena v raznolikosti«, valuta evro in dan Evrope, ki se praznuje 9. maja (glej 1-8. člen PUE). Med pomembnimi ameriški simboli se omenja veliki pečat ZDA "The Great Seal", ki se uporablja za žigovanje uradnih dokumentov. Beloglavi orel, ki je uradni moto ZDA, nosi trak z geslom »iz mnogih eno«, ter še eno geslo ustvarjeno leta 1956 »In God we trust«. Več o tem glej Jaklič, Klemen. Toplak, Jurij (2005): Ustava združenih držav s pojasnili.

ustavo velja. Tipičen primer toge ustave je ustava ZDA, saj v svoji dvestoletni zgodovini ni doživela prav veliko sprememb. Glavni razlog je izredno zapleten ustavnorevizijski postopek, ki predvideva potrditev spremembe v obliki amandmaja v dveh tretjinah obeh domov kongresa oziroma v zakonodajnih telesih vsaj treh četrtin držav. Značilnost amandmajev je, da ne posegajo v temeljno ustavno besedilo, temveč ga samo dopolnjujejo. Tako ustavno besedilo ostaja nedotaknjeno.

»Ustave so postale vitalni del političnega in pravnega reda, politični razvoj pa se ureja z njihovimi amandmaji« (Mavčič,2002:13). Kljub vsej svoji pravni in politični veličini pa imajo tudi omejitve. Mavčič Arne v svoji knjigi navaja naslednje omejitve:

Ustave ne odkrivajo politične realnosti v državi ali tega, kako se dejansko izvaja politična oblast, večkrat vsebujejo le namene politične elite kot zunanjo fasado in zagotavljajo malo informacij o pravnem režimu, ki zadeva državljane. Informacije, ki jih zagotavljajo, so pogosto na splošnem nivoju, ki ne pokriva aktualnega političnega življenja v posamezni državi (Mavčič,2002:14).

Nepokrivanje aktualnega političnega življenja velja za stare ustave, ki pogosto vsebujejo nezanesljive informacije in slonijo na zastarelem izrazoslovju.

Med najpomembnejšo razvrstitev ustav spada formalni in materialni pojem ustave. «Po formalnem pojmovanju je ustava formalno-pravni akt ne glede na to, ali je izražen v enem kodificiranem besedilu ali ne« (Rupnik in ostali, 1996:103). V nasprotju s formalnim pojmom ustave je sociološki pojem, ki izhaja iz tega, da ni mogoče poznati ustave neke države, če ne upoštevamo okoliščin kot so razmerja družbenih sil, ekonomska struktura, geografska in politična struktura¹⁸.

¹⁸ Povzeto po (Rupnik, Janko in ostali 1996).

4.2 KONSTITUCIONALIZEM

»Konstitucionalizem združuje tako načelo supremacije ustave kot tudi načelo, da morajo biti akti parlamenta v skladu z ustavnimi določbami« (Mavčič 2002:9). Ideja konstitucionalizma je starejša od obstoja pisanih ustav, vendar do nastanka ustave ZDA leta 1787 nihče ni oblikoval ustave le v enem dokumentu kot «simbola varstva individualne svobode in izraza suverenosti ljudstva» (Mavčič 2002:9).

Tipični predstavnici klasičnega konstitucionalizma sta ZDA in Velika Britanija. Poznamo še konstitucionalizem brez ustave, za katerega je značilno, da ima nedoločeno vsebino¹⁹ in s tem so ustavne pravice državljanov prisotne v posameznih zakonih in v interpretaciji sodišč. In prav to je zanimivo, da je na razvoj konstitucionalizma vplival sistem brez pisane ustave. Za konstitucionalizem je pomembno tudi, da država temelji na spoštovanju človekovih pravic, demokraciji in vladavini prava. Albert Rosenthal je v knjigi *Venter Francios* (2000:22) definiral ameriški konstitucionalizem kot pisano ustavo, ki ustanavlja omejeno oblast, temelječo na individualnih in številnih pravicah, ki so garancija zoper oblastnemu vmešavanju in so sodno zaščitene.

5. ZDRUŽENE DRŽAVE AMERIKE IN AMERIŠKA USTAVA / EVROPSKA UNIJA IN EVROPSKA USTAVNA POGODBA

5.1 NASTANEK ZDRUŽENIH DRŽAV AMERIKE

Po odkritju Amerike je od začetka 16. stoletja večino ozemlja severne Amerike zasedla Anglija in organiziranih je bilo 13 kolonij²⁰. Te kolonije so imele veliko politične in pravne avtonomije, kar se je kazalo v tem, da je vsaka imela lastne organe in sodstvo.

Leta 1776 je trinajst ameriških kolonij²¹ odpovedalo pokornost britanski kroni in tako so 4. julija proglasile svojo neodvisnost ter sklenile zvezo v obliki konfederacije ali zvezne države²². Deklaracija o neodvisnosti ZDA je pripeljala Ameriko do sedemletne vojne z Anglijo, ki se je končala z zmago kolonialistov pod vodstvom Georga Washingtona²³. Sodelovanje med vojno za neodvisnost je vodilo do nastanka Severnoameriške zveze, ki je

¹⁹ Pomeni, da ni posebnega pravila, o tem kateri zakoni tvorijo ustavo.

²⁰ Vir Grad, Franc (2004): Primerjalno ustavno pravo

²¹ New Hampshire, Massachusetts, Road Island, Providens, Connecticut, New York, New Yearsey, Pensilvanija, Delaver, Merilen, Virginija, Severna in Južna Karolina in Georgija

²² Vir (Rupnik, Janko in ostali 1996).

²³ Vir (Rupnik, Janko in ostali 1996).

obstajala od leta 1781 do leta 1789, ko se je pretvorila v zvezno državo. Pravno osnovo je zveza dobila s pravno listino, znano kot Členi konfederacije (Articles of Confederation)²⁴, po katerem predstavlja zveza "čvrsto ligo" in katere osrednji organ je bil Generalni kongres s predstavniki vseh držav (glej Rupnik in ostali 1996). Ta zveza je sklicala poseben zakonodajni konvent²⁵ z nalogo, da sestavi ustavo. Septembra 1787 so predstavniki teh držav izdelali osnutek zvezne ustave, ga podpisali in poslali vsem državam članicam v ratifikacijo. Sprva je bil namen ustavodajne skupščine spremeniti konfederalno pogodbo, vendar se je večina delegatov odločila, da bodo izoblikovali ustavo, s katero je nastala nova državna tvorba, federacija. »Po ustavni zamisli je federacija državnopravna skupnost, ki temelji na dveh temeljnih prvinah, namreč na državljanih in na federalnih enotah« (Grad, 2004:137).

5.1.1.FEDERACIJA ALI FEDERALNA ENOTA

V okviru federalnih držav se pojavljata dve vrsti ustav. Ustava federacije in ustava federalne enote. Za razliko od ustave unitarne države, ki določa družbeno ureditev države v celoti, ima ustava federacije dvojno nalogo. Istočasno je ustava celotne federalno urejene države in ustava federacije. Prav tu včasih pride do konflikta, saj se postavlja vprašanje suverenosti federalne enote. Načeloma pripada suverenost izključno federaciji, lahko pa je suverenost razdeljena med federacijo in federalno enoto, saj je Rupnik (1996:142)²⁶ mnenja, da so prav federalne enote tiste, ki so nosilke izvirne oblasti, ne pa zvezna država. Ustava ZDA ima do federalnih enot določene »/z/ahteve, ki jih morajo te pri svojem konstituiranju in organiziranju zadovoljiti« (Rupnik in ostali 1996:110). Ena izmed zahtev je, da »/u/stava ZDA predvideva obvezo federalnih enot, da kot svojo obliko vladavine sprejmejo republiko« (Rupnik in ostali 1996:110). Pomembnejša prepoved, ki je pomembna s stališča človekovih pravic, je da nobena federalna enota ne sme imeti suženjstva ali kakorkoli zoževati pravice državljanov ZDA, kot na primer odvzem lastnine, svobode ali življenja. Drugače pa je razdelitev pristojnosti med zvezo in posamezno državo opredeljena že v zvezni ustavi tako, da do večjih konfliktov ne more priti. Zvezna ustava med drugim določa davke, sprejema zakone o pridobitvi državljanstva in o zaščiti državljanov ZDA proti nepravilnim zakonom v zveznih

²⁴ Prevod v slovenskem jeziku: konfederalna listina, sprejeta leta 1777, dokončno ratificirana leta 1781.

²⁵ Kasneje se je ta konvent preimenoval v ustavno konvencijo, na kateri so se zbrali vsi pomembnejši delagati držav.

²⁶ Večja pristojnost gre federalnim enotam, saj so pomembnejše od zvezne države, ker so prav one ustanoviteljice zvezne države.

državah²⁷. Med pristojnosti zveze spadajo še: kovanje denarja, napoved vojne in urejanje vprašanj zajetja in ujetništva na morju in kopnem. V ZDA torej velja zvezni pravni red, ki velja na vsem ozemlju zveze, ter pravni redi držav, ki veljajo samo na njihovih ozemljih. Mednarodna subjektiviteta pa je izključno v domeni zvezne države. Želja po federaciji je izhajala iz težnje po ohranitvi samostojnosti, ki so jo uživale države že v konfederaciji, ter težnja po stabilni oblasti. Sčasoma je prav prevelika pridobitev pristojnosti zveze vodila federacijo v pretirano centralizacijo, kar pa se je včasih izkazalo kot neučinkovito. V mnogih primerih je učinkovitost državnega delovanja boljša na nižji ravni.

5.2 AMERIŠKA USTAVA

5.2.1 ZGRADBA AMERIŠKE USTAVE

Ameriška ustava je bila sprejeta na ustavodajni skupščini leta 1787. Ustava je formalno stopila v veljavo naslednje leto, ko jo je ratificiralo zadostno število držav²⁸. Pred svojim sprejetjem je doživela burne razprave o različnih ustavnih vprašanjih²⁹. Debata je tekla predvsem o tem, kako oblikovati prihodnjo federacijo. Tako sta se izoblikovali dve nasprotujoči si struji, federalisti, ki so se zavzemali za ustavo in antifederalisti, ki so ustavi nasprotovali. Federalista, James Madison in Alexander Hamilton, sta v tem času objavila vrsto esejev, znanih pod imenom Federalni spisi (The Federalist papers), ki so prepričevali volivce, da podprejo predlagano ustavo. Ti spisi so še danes pomemben vir pri raziskovanju pomena ustavnega besedila. Na koncu je le prišlo do kompromisa in ustava je tako vsebovala želje obeh strani³⁰. Eno izmed vprašanj, ki je pomembno z vidika človekovih pravic, je ostalo odprto še pred sprejetjem ustave. To je bilo vprašanje suženjstva. »Medtem, ko je bilo v nekaterih državah suženjstvo prepovedano, sta bila na jugu lastništvo nad sužnji in trgovina z njimi zelo razširjena« (Jaklič in Toplak, 2005:20). Po dolgih razpravah so se uspeli dogovoriti, da bodo trgovino s sužnji zaenkrat dopustili ter da se zvezna oblast vanjo ne bo vmešavala vsaj dvajset let. Pri tem pa so sužnja razvrednotili, saj je štel le tri petine človeka.

²⁷ O ostalih pristojnostih zvezne ustave in ustav zveznih držav glej Rupnik, Janko. Cijan, Rafael. Grafenauer, Božo (1996). Zvezni organi tako lahko delujejo samo na področjih, ki so z ustavo določene kot zvezna pristojnost.

²⁸ Za veljavnost te ustave se je zahtevalo, da jo ratificira najmanj devet držav od takratnih trinajstih.

²⁹ V teh debatah so nastopil predvsem tako imenovani "očetje ustanovitelji", James Madison, George Washington, Benjamin Franklin in Alexander Hamilton.

³⁰ »Poglavitna točka kompromisa je dvodomna sestava Kongresa, ki v enem domu zagotavlja enakomerno predstavništvo glede na prebivalstvo (Predstavniški dom), v drugem domu pa enakomerno zastopstvo držav ne glede na velikost (Senat)« (Grad, 2004:133).

Ustava je sestavljena iz osnovnega besedila in amandmajev na to besedilo. Ustavno besedilo je vse do današnjih dni formalno ostalo nespremenjeno, ohranja svoj prvotni videz. Lahko rečemo, da je ustava "imuna" na politično dogajanje, saj se jo ne da čez noč spremeniti za dosego političnih ciljev vladajoče oblasti (glej Jaklič in Toplak 2005). Ustavni materiji je priključenih 27 amandmajev, ki dejansko vplivajo na ustavo.

V preambuli ustava razglša načelo ljudske suverenosti, kot tudi razlog za sprejem ustave:

Mi, ljudstvo ZDA, z namenom, da ustvarimo bolj dovršeno zvezo, uveljavimo pravičnost, zavarujemo notranji mir, zagotovimo skupno obrambo, ter pripomoremo k splošnemu blagostanju in da zavarujemo blagoslov svobode nad nami in našim zanamstvom, predpisujemo in vzpostavljamo to Ustavo za Združene države Amerike.

Lahko rečemo, da je preambula deklarativnega značaja, ki ustanavlja novo zvezo, imenovano Združene države Amerike, kjer je ljudstvu poverjena pravica do vladanja. Preambuli sledi normativno besedilo, ki je razdeljeno na člene in razdelke. Normativni del ustave vsebuje glavne attribute za obstoj državne oblasti. Po ameriški ustavi je oblast razdeljena na tri veje oblasti, za katero je značilen sistem "ovir in ravnotežji"³¹. Vsaka državna funkcija, ki je samostojna v opravljanju nalog, je zaupana posebnim organom, zakonodajna kongresu, izvršilna predsedniku države in sodna vrhovnemu sodišču. »Ameriška ustava ni rezultat neke posebne ustavodajne oblasti, temveč rezultat pogodb med vsemi zainteresiranimi državami« (Rupnik in ostali, 1996). Na to kaže dejstvo, da so članice Severnoameriške zveze podpisale pisni sporazum, ki je imel vse značilnosti mednarodne pogodbe³². Za mednarodne pogodbe velja, da začnejo veljati šele, ko jih ratificirajo države, ki so sodelovale pri njihovi pripravi. To je značilno za ameriško ustavo, ki je z ratifikacijo osnutka pogodbe vseh držav članic Severnoameriške zveze novembra 1788 stopila v veljavo kot zvezna ustava.

Čeprav ameriška ustava vsebuje le abstraktno vsebino, vsebuje tudi zanimivo določilo (amandma XVIII iz 1919. leta), ki prepoveduje proizvodnjo, prodajo ali transport opojnih alkoholnih pijač za namene pitja /.... /³³. Ta amandma, ki je uvedel prohibicijo, je bil kasneje odpravljen. Tu lahko vidimo, da amandmaji bodisi spreminjajo ustavo, jo dopolnjujejo ali pa razveljavljajo že sprejete amandmaje.

³¹ Check and balances velja za zakonodajno, izvršilno in sodno vejo oblasti.

³² Ideja, vzeta od (Rupnik, Janko in ostali 1996).

³³ XVIII amandma k Ustavi je bil leta 1933 odpravljen z XXI amandmajem. Tudi ostale ustave nekaterih držav ZDA vsebujejo določila, ki so nenavadna za ustavo. Tako ustava države New York prepoveduje sekanje drv v državnih gozdovih.

Ameriška ustava velja kot vzor za podobne državne tvorbe, saj predstavlja temelj prvega demokratičnega političnega sistema. Z njo je bil postavljen tudi pravni temelj nove federacije ZDA³⁴. Ta je nastala prav zaradi težnje kolonij po ohranitvi samostojnosti, ki so jo uživale kot samostojne države v nekdanji konfederaciji.

5.2.2 TEMELJNA NAČELA AMERIŠKE USTAVNE UREDITVE

Temeljna načela ameriške ustavne ureditve so: svoboden posameznik, suvereno ljudstvo in omejena oblast. »Vsak ima namreč sam pravico, da odloča o svojem življenju, svobodi in o tem, kako si bo ustvaril srečo v življenju« (Jaklič in Toplak 2005:12). Pri tem pa je posameznik omejen s pravico drugega. Ker pa se dogaja, da ljudje posegamo v pravice drugih, je le te potrebno zavarovati. S tem je bila ustanovljena oblast, ki omogoča, da vsak posameznik uživa v tej svobodi. Tudi oblast je omejena in tako ne sme posegati v pravice ljudi, za katere nima pooblastila ljudstva. Torej oblast mora delovati v okvirih, ki so ji bili dani od tistega, ki se je odrekel delu pristojnosti (glej Jaklič in Toplak 2005). Če pa se zgodi, da oblast presega svoje pristojnosti, ima ljudstvo možnost, da to oblast zamenja z novo ali pa jo odpravi. Vsa ta tri načela so v osemnajstem stoletju v ZDA sprejemali praktično vsi. Učili so jih v šolah in o njih razpravljali tako v javnem kot v zasebnem življenju. Ta načela so bila pred ustavo ZDA zapisana že v Deklaraciji neodvisnosti leta 1776, ki so jih poimenovali kar "samoumevne resnice"³⁵. Prav suverenost ljudstva je primarni element ameriškega konstitucionalizma, kar je lepo prikazano z besedami na začetku ustave »Mi, ljudstvo Združenih držav, ki ustanavljamo to ustavo....«.

³⁴ Ideja, vzeta od (Rupnik in ostali 1996).

³⁵ V deklaraciji neodvisnosti je zapisano, da »so za nas samoumevne resnice, da so vsi ljudje ustvarjeni enaki, da so jim od Stvarnika dane določene neodtujljive pravice, da so za zaščito teh pravic ustanovili oblast, katere pristojnosti izhajajo iz soglasja tistih, katerim je vladano« (Jaklič in Toplak, 2005:14).

5.2.3 SODNO VARSTVO USTAVE

Sodno varstvo ustave oziroma presoja ustavnosti zakonov je v ZDA poverjena Vrhovnemu sodišču, in sicer leta 1803 z znanim primeroma *Marbury v. Madison*³⁶ (glej Mavčič 2002). S tem je sodišče pridobilo nalogo tolmačenja ustave in tako je sodišču omogočeno, da s svojo odločitvijo lahko spremeni ustavno vsebino. Dejansko je vrhovno sodišče "čuvaj" zvezne ustave, saj presoja ustavnost zakonov, ki morajo biti v skladu z ustavo. S tem je vrhovno sodišče pridobilo veliko moč in izjemen položaj, saj je po eni strani postavljeno nad zakonodajnim telesom, po drugi strani pa vrhovno sodišče konkretizira ustavo in jo prilagaja spremembam v družbenem okolju. ZDA so torej prva država na svetu, v kateri je bila uvedena ustavnosodna kontrola. Pri tem pa Vrhovno sodišče ne presoja posebej, ali je akt skladen z ustavo, temveč to ugotovi v konkretnem sodnem sporu (konkretna kontrola)³⁷. Tako daje sodišče s svojo odločitvijo ustavi pravno vsebino in jo prilagaja na družbene spremembe in razvoj. Na ta način se lahko razlaga ustave v daljšem časovnem obdobju zelo spremeni. Drugače pa ustava ZDA predvideva dokaj zahteven ustavnorevizijski postopek, zapisan v petem členu ustave. Tako velike države ne morejo sprejeti sprememb brez majhnih, severne brez južnih in zvezna oblast ne brez oblasti na ravni zveznih držav³⁸. Poglavitni razlog, da je bilo od štiri tisoč predlaganih amandmajev do sedaj sprejetih le sedemindvajset, tiči v tem, da je za vsako spremembo ustave potreben širok političen in družbeni konsenz. Prav iz tega razloga so se v državah, ki imajo togo ustavo, razvili tudi ustavni običaji, ki dopolnjujejo in razvijajo ustavno ureditev (glej Grad in ostali, 2004).

Ko ljudje stopamo v medsebojna razmerja, nastajajo nekatera pravila za vedenje in ravnanje, imenovana ustavni običaji. Kršitve le teh so podvržene družbeni obsodbi, ne pa tudi pravni. Med pomembnejše ustavne običaje se v ZDA »/n/ajvečkrat navaja ustaljena dolgoletna praksa, po kateri predsednik, ki se mu izteka mandat, kandidira samo še za eno mandatno obdobje³⁹« (Rupnik in ostali 1996). Ta praksa je bila v večini primerov spoštovana, a zaradi okoliščin II. svetovne vojne, ko je Franklin Roosevelt kandidiral štirikrat, je bila spremenjena v ustavno normo⁴⁰.

³⁶ V tej zadevi je vrhovno sodišče dobilo priložnost za sodno presojo neskladnosti zakona z ustavo oziroma za sodno presojo ustavnosti norm. Če je zakon zakonodajnega telesa neskladen z ustavo ali je neveljaven, je sodišče zavezano, da mu da učinek (Mavčič, 2002).

³⁷ Več o tem Grad, Franc. Kristan Ivan. Perenič Anton (2004): Primerjalno ustavno pravo.

³⁸ Glej Jaklič, Klemen. Toplak, Jurij (2005): Ustava združenih držav s pojasnili.

³⁹ Taka praksa je bila, čeprav ni izhajala iz ustave, spoštovana od obdobja Georga Washingtona pa do leta 1940, ko je Franklin Roosevelt zaradi okoliščin II. svetovne vojne kandidiral štirikrat. Kasneje je bil tako prekršen ustavni amandma XXII leta 1951 spremenjen v ustavno normo (glej Rupnik in ostali, 1996).

⁴⁰ Ideja, povzeta po (Rupnik in ostali 1996:79)

5.3 EVROPSKA INTEGRACIJA

Po koncu druge svetovne vojne je bilo treba iskati odgovor na vprašanje, kako zagotoviti mir v Evropi. Le ta ni bila več svetovna velesila, saj sta ta primat prevzeli ZDA in Sovjetska zveza. ZDA so se z Marshalovim načrtom aktivno vključile v obnovo Evrope in bile pobudnice za gospodarsko in politično združitev. Ta združitev je imela dva cilja: gospodarsko obnoviti od vojne razdejano Evropo in ustvariti področje miru, razvoja in demokracije. Tako je »/f/rancoski zunanji minister Robert Schumann, ki so ga navdihnile ideje Jeana Monneta, 9. maja 1950 predlagal ustanovitev naddržavne evropske institucije, ki bi usklajevala proizvodnjo premoga in jekla⁴¹«. Izkazalo se je, da je Schumannova deklaracija v resnici vsebovala mnogo globlje težnje, ki so se kazale v delu besedila: "to je ustanovni temelj evropske federacije"⁴². Tako je leta 1951 šest držav⁴³ podpisalo Pariško pogodbo, s katero je bila ustanovljena Evropska skupnost za premog in jeklo (ESPJ). Po neuspelem povezovanju v skupno vojsko in obrambo leta 1952⁴⁴ so se integracijski napor usmerili na gospodarsko področje. Leta 1957 je bila z Rimsko pogodbo ustanovljena Evropska gospodarska skupnost (EGS) in Evropska skupnost za atomsko energijo (EURATOM). EGS, ESPJ in Euratom so postale tri Evropske skupnosti, ki so omogočile skupni trg in uresničevaje prostega pretoka blaga, delavcev, storitev in kapitala. Uspešno združevanje je leta 1973 vzpodbudilo Združeno kraljestvo, Irsko in Dansko, da so se pridružile in tako se je ES začela uveljavljati tudi na mednarodnem prizorišču. Leta 1979 k EGS pristopi Grčija, leta 1986 Španija in Portugalska. V tem času je EGS zaradi gospodarskih razlik med nekaterimi državami članicami začela z vzpostavitvijo enotnega in notranjega trga. Zgodovinske spremembe⁴⁵, ki so se odvijale v času nastanka Enotne evropske listine (1986), so zahtevale temeljito revizijo ustanovnih pogodb skupnosti. Pogodbo o Evropski uniji ali Maastrichtska pogodba, podpisano leta 1992, lahko štejemo za mejnik evropskega združevanja⁴⁶. Dvanajst držav članic je sprejelo načrt, ki je imel za cilj enoten evropski trg s popolno politično in gospodarsko unijo, le to pa je bilo možno uresničiti s skupno denarno unijo in uvedbo skupne valute. Istočasno pa se je začela razvijati skupna zunanja in varnostna politika. Leta 1997 je Maastrichtsko pogodbo dopolnila

⁴¹ Vir http://www.evropska.unij.si/pages/evropska_unija/vodic/zgodovina_eu.html.

⁴² Ibidem.

⁴³ Na Schumanovo deklaracijo so se odzvale Francija, Nemčija, Italija, Belgija, Nizozemska in Luxemburg. Pariška pogodba je leta 2002 prenehala veljati.

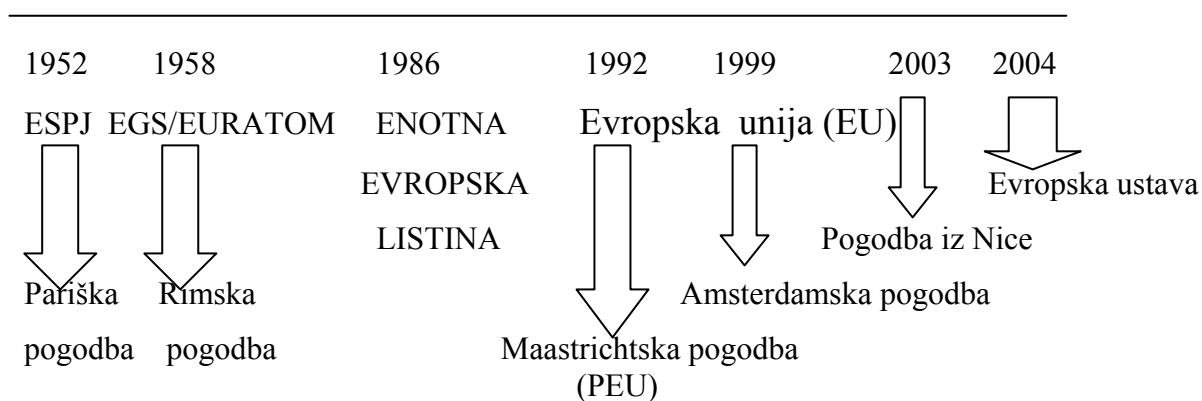
⁴⁴ Poizkus ustanovitve Evropske obrambne skupnosti kot mednarodne organizacije nadsacionalne narave s skupnimi oboroženimi silami.

⁴⁵ Padec berlinskega zidu, združitev Nemčije, razpad Varšavskega pakta, ustanovitev novih držav v Vzhodni Evropi.

⁴⁶ Vir http://www.evropska.unij.si/pages/evropska_unija/vodic/zgodovina_eu.html.

Amsterdamska pogodba, ki je okrepila nekatere politike in instrumente Unije⁴⁷. S pristopom Avstrije, Finske in Švedske je leta 1995 ES štela že petnajst članic. Evropska integracija je postala trdnejša leta 2002, ko se je dvanajst držav članic odpovedalo nacionalnim valutam in sprejelo skupno valuto. Evropska skupnost je bila še pred enim novim izzivom - širitev na države srednje in vzhodne Evrope. Ker pa Evropska skupnost brez sprememb na institucionalnem in organizacijskem področju v novih okvirih ne bi bila sposobna delovati, je leta 2000 prišlo do podpisani pogodbe iz Nice. Ta pogodba je zagotovila nemoteno vključitev novih držav članic v institucionalne strukture Unije. V pričakovanju širitve pa je prišlo do potrebe po temeljiti preučitvi vprašanj, povezanih s prihodnostjo EU. Tako je »L/aekenski evropski svet leta 2001 sprejel Deklaracijo o prihodnosti Evropske unije, ki EU obvezuje, da postane bolj demokratična, transparentna in učinkovita⁴⁸«. V tej deklaraciji je bilo zastavljenih več vprašanj, med drugim delitev pristojnosti znotraj EU, poenostavitev pogodb ter najpomembnejše oblikovanje ustanovne pogodbe EU (t.i. evropske ustave). «Kot je Schumann predvideval, se je /evropska integracija/ razvijala počasi in postopoma, dokler ni dosegla svojega vrhunca oktobra 2004, ko je vseh 25 držav članic podpisalo Pogodbo o Ustavi za Evropo» (Coronna 2005:7).

Slika 5.3. RAZVOJ POGODB V EVROPSKO USTAVNO POGODBO

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Citat, vzet iz http://www.evropska.unij.si/pages/evropska_unija/vodic/zgodovina_eu.html.

5.3.1 USTANOVITEV UNIJE

Ko govorimo o EU, pogosto pomislimo na njeno delitev na tri stebre, ki se je prvič pojavila leta 1992 s pogodbo o EU (PEU). Prvi steber vsebuje tri do tedaj obstoječe skupnosti. Evropska skupnost⁴⁹, Evropska skupnost za premog in jeklo, ki je prenehala veljati leta 2002 in Euratom. V prvem stebru se sprejema in oblikuje zakonodaja EU ter določajo politike EU. Drugi steber vsebuje določbe o skupni zunanji in varnostni politiki, medtem ko so se določbe tretjega stebra, ki so vsebovale notranjo politiko in pravosodje, preselile v prvi steber. Tako tretji steber predstavlja le še policijsko in pravosodno sodelovanje na področju kazenskih zadev. S stališča človekovih pravic je pomemben drugi steber, saj le ta varuje skupne vrednote Unije kot tudi človekove pravice in temeljne svoboščine. Tretji steber deluje na področju nadzora zunanjih mej, boja proti odvisnosti od mamil ter boja proti mednarodnim goljufijam. Ustava EU pa ustvarja novo Unijo z ukinitvijo tritebrne strukture. Novo Unijo sestavljajo državljani in države Evrope in ostaja odprta za vse evropske države, ki spoštujejo enake vrednote⁵⁰. S tem Unija postaja »nacionalna organizacija, zasnovana na osnovnih načelih, skupnih Uniji in državam članicam, kot so spoštovanje demokracije, človekovih pravic, prava in solidarnosti« (Coronna, 2005:23). Za opredelitev Unije je primeren tudi izraz, da gre za organizacijo *sui generis*, saj je svojevrstna mešanica federalnih elementov in klasične mednarodne organizacije⁵¹. To se najbolje odraža v vrsti zapletenih načinov odločanja. Na področju prvega stebra EU se uporablja komunitarna metoda; odločanje je v pristojnosti evropskih institucij, predvsem Komisije, Parlamenta ter interpretativna vloga Sodišča. Na področju drugih dveh stebrov se uporablja medvladna metoda, kjer je poudarjena vloga držav članic, glavno vlogo pa ima Svet in Evropski svet⁵².

⁴⁹ Evropska gospodarska skupnost se je preimenovala v Evropsko skupnost s pogodbo o Evropski uniji.

⁵⁰ Osnovne vrednote, ki jih razglašata ustava, so: svoboda, demokracija, vladavina prava, spoštovanje človekovih pravic, zaščita manjšin, enakopravnost in spoštovanje nacionalne identitete držav članic

⁵¹ Vir Koprol, Marcel. Kako vplivati na odločanje v EU. Dostopno na: URL:<http://www2.gov.si/svez.nsf>

⁵² Glej Koprol, Marcel. Kako vplivati na odločanje v EU.

5.3.2 FEDERALIZEM V EVROPSKI UNIJI

Čeprav se » EU otepa predznaka federacije, je dejstvo, da ima svoje neposredne oblastne pristojnosti, ki morajo biti zaradi položaja držav in njihove pravne varnosti urejene v nekem avtoritativnem aktu, torej ustavi« (Grad 2004: 1498). Tako je v prvem členu PUE določena ustanovitev Unije, na katero države članice prenašajo pristojnosti za uresničevanje svojih skupnih ciljev. Pri tem Unija spoštuje enakost držav članic kot tudi njihovo nacionalno identiteto ter ozemeljsko nedotakljivost⁵³. Na tem mestu si zastavljamo tudi vprašanje pravne subjektivitete Unije. PUE v I-7. členu določa, da je Unija pravna oseba, enako kot je po PES določala, da je Evropska skupnost pravna oseba⁵⁴. S tem je Unija dobila pravico sklepati mednarodne sporazume in pristopati k mednarodnim konvencijam. Ima tudi procesno sposobnost, torej lahko toži in je tožena in je subjekt mednarodnega javnega prava. Pristojnosti Unije se delijo na izključne (carinska unija, denarna politika, trgovinska politika) in deljene (notranji trg, energetika) . Medtem ko so izključne pristojnosti Unije v pristojnosti same Unije, se deljene pristojnosti Unije in držav članic izvajajo skupno. Pri tem pa je treba omeniti še, da Unija nima svojih izvirnih pristojnosti, ampak le tiste, ki so jih države članice prenesle nanjo. Za evropski federalizem je zelo pomembna možnost okrepljenega sodelovanja (I-44.člen PUE), ki se lahko vzpostavi na področjih, ki niso v izključni pristojnosti Unije. Okrepljeno sodelovanj je naravnano na uresničevanje ciljev Unije, zaščito njenih interesov in krepitev njenih integracijskih procesov.

⁵³ Glej I-5. člen PUE.

⁵⁴ Glej 281. člen PES.

5.4 EVROPSKA USTAVNA POGODBA

Ustavna vsebina je odvisna od ideologije, kulture in zgodovinskega okvira, v katerem je nastala. Ustava je proizvod zgodovine in jo je mogoče razložiti le z mnogimi zgodovinskimi koncepti. Potreba po ustavi ponavadi nastane v nemirnih okoliščinah, lahko pa se zgodi tudi, da ustavni projekt propade, če ni nujne potrebe po preoblikovanju temeljnih institucij. Tu lahko navežemo misel na evropsko ustavo, ki zaradi nestrinjanja do zdaj dveh držav članic EU ustavni projekt lahko propade, oziroma bo potrebna njegova revizija. Že iz same vsebine ustave je vidno, da je moralo priti do političnega kompromisa, kar pa ponavadi slabo vpliva na kakovost ustave. Z vidika ustavnega besedila to pomeni, da je lahko velik del ustave deklaratorne in političnoprogramske narave (glej Grad 2004).

Ustava za Evropo je nastala v času, ko je EU z gospodarskega vidika dosegla zavidljivo stopnjo, medtem ko s političnega vidika ni dosegala te stopnje. Po mnenju Cirila Ribičiča (2004:3) EU ne dosega stopnje političnega povezovanja, ki bi upravičeval sprejem prave (federalne) ustave⁵⁵, /vendar vseeno ostaja enotni krovni dokument EU/.

EU je nastala na temeljih evropske pravne in politične miselnosti, zato je nemogoče, da bi se v svojem razvoju izognila zahtevam po konstitucionalizaciji svoje zgradbe in delovanja⁵⁶.

Tako se pojavi prvo vprašanje, kako poimenovati ustavo? V praksi namreč prihaja do uporabe različnih pojmovanj, kot npr. Evropska ustava, Ustava EU, Ustavna pogodba, Pogodba EU. Evropska ustava je po svoji pravni naravi mednarodna pogodba, torej nekakšen sporazum, ki velja med državami podpisnicami in je zanje zavezujoč⁵⁷. Obstajajo argumenti za poimenovanje ustave in za poimenovanje pogodbe. Med najpomembnejšimi argumenti za poimenovanje ustave se kaže v tem, da se ustava sklicuje na voljo posameznikov, to je državljanov in ne držav članic. A zaradi načina sprejetja ustava bolj spominja na mednarodno pogodbo, saj gre tu za pridobitev soglasja držav pogodbenic. Drugače bi bilo, če bi bila evropska ustavna pogodba sprejeta s strani evropskih državljanov na vseevropskem referendumu⁵⁸.

⁵⁵ Več o tem <http://www.cirilribicic.net/portoroz04.doc>.

⁵⁶ Ideja, vzeta od Grad, Franc (2004): Ustava, konstitucionalizem in demokracija.

⁵⁷ Več o tem v Slovenija v Evropski uniji: 169 vprašanj in odgovorov o Evropski uniji. Urad vlade RS za informiranje, Ljubljana.

⁵⁸ Povzeto po Avbelj, Matej (2005): Pravna narava ustave EU.

5.4.1 NASTANEK EVROPSKE USTAVNE POGODBE

Evropska ustavna pogodba zajema osnutek pogodbe z dne 18.6.2003 in končno besedilo ustavne pogodbe z dne 18.6.2004. Podpisana je bila 29. oktobra 2004 v Rimu. Osnova za prihodnjo ustavo je bila postavljena z Deklaracijo o prihodnosti EU v Laekenu leta 2001. Besedilo Evropske ustave pa je nastajalo v več korakih. Konvencija o prihodnosti Evrope, ki jo je sklical Evropski svet in v katero so bili vključeni predstavniki vlad držav članic, nacionalnih parlamentov, Evropskega parlamenta in dva predstavnika Evropske komisije, je pripravila osnutek besedila, medtem ko so se na medvladni konferenci o dokončnem besedilu evropske ustave pogajali predstavniki vlad držav članic EU⁵⁹. Zaradi intenzivnega iskanja kompromisov je bilo soglasno sprejeto na zasedanju Evropskega sveta leta 2004 in ne kot so nekateri pričakovali leta 2003.

5.4.2 ZGRADBA EVROPSKE USTAVNE POGODBE

Evropska ustava je sestavljena iz preambule in normativnega dela, ki je razdeljen na štiri dele s številnimi poglavji, oddelki in pododdelki⁶⁰. Vsebuje še protokole in izjave o protokolih ter izjave držav članic.

V preambuli ustavne pogodbe je poudarjena kulturna, verska in humanistična dediščina Evrope ter upanje, da se ponovno združena po bridkih izkušnjah ne bo več delila. Tako želi nadaljevati po poti civilizacije, napredka, blaginje v dobro vseh svojih prebivalcev, odprta za kulturo, znanje in družbeni napredek⁶¹. Prav tako so v preambuli poudarjene glavne vrednote, kot npr. nedotakljivost in neodtujljivost človekovih pravic in pravice manjšin, svoboda, demokracija, enakost in pravna država. Je pa značilno za preambulo, da nima pravne moči in se na njo v morebitnem konfliktu ni mogoče sklicevati.

Normativni del je sestavljen iz štirih delov.

V prvem delu so navedeni cilji in načela Unije, pristojnosti Unije, njeno financiranje, članstvo in najpomembnejše institucije in organi Unije.

Institucionalni okvir Unije sestavljajo Evropski parlament, Evropski svet, Svet ministrov in Sodišče Evropske unije⁶². Evropski parlament skupaj s Svetom opravlja zakonodajno in proračunsko funkcijo. Parlament opravlja še funkcijo političnega nadzora in posvetovanja (I-20. člen). Evropski svet daje Uniji potrebne spodbude za njen razvoj in zanj opredeljuje

⁵⁹ Ibidem.

⁶⁰ Vir Cerar, Miro (2004): Ustava za Evropo.

⁶¹ Glej preambulo PUE.

⁶² Glej (I-19. členu PUE).

splošne politične usmeritve in prioritete (I-21. člen). Evropska komisija spodbuja splošni interes Unije in v ta namen sprejema ustrezne pobude. Skrbi za uporabo ustave in ukrepov, ki jih institucije sprejemajo na njeni podlagi. Prav tako pod nadzoroma Sodišča Evropske unije nadzira uporabo prava Unije. V skladu z ustavo opravlja usklajevalno, izvršilno in upravno funkcijo (I-25. člen). Evropska ustava ustanavlja še ministra za zunanje zadeve Unije, ki ga imenuje Evropski svet. Njegova naloga je vodenje skupne zunanje in varnostne politike Unije (I-28. člen).

Drugi del je z vidika človekovih pravic najpomembnejši, saj vsebuje Listino Unije o temeljnih pravicah, ki jo bom podrobneje opredelila v šestem poglavju diplomskega dela.

Tretji del vsebuje določbe o skupnih politikah in o delovanju Unije. V njem najdemo tudi pomembnejše določbe, ki se nanašajo na človekove pravice. Med najpomembnejšimi so določbe o nediskriminaciji in državljanstvu. Z vzpostavitvijo notranjega trga Unija zagotavlja štiri svoboščine (prost pretok blaga, oseb, kapitala in storitev). Tako je državljanom EU omogočeno, da pridobijo nepremičnine na ozemlju druge države članice, da ustanavljajo agencije ali podružnice in svobodno opravljajo kakršnokoli storitev. V tem delu so zapisane še pravice, ki izhajajo iz socialne varnosti in socialne zaščite delavcev. Tako si Unija ob upoštevanju temeljnih socialnih pravic, kakor so določene v Evropski socialni listini iz leta 1961, prizadeva za doseg naslednjih ciljev (III-209.člen PUE):

- spodbujanje zaposlovanja
- izboljšanje življenjskih razmer in delovnih pogojev
- dialog med socialnimi partnerji
- razvoj človeških virov za trajno visoko zaposlenost
- boj proti izključenosti
- enakost žensk in moških glede priložnosti na trgu dela

Posebej pa je v tem delu treba omeniti še določbe o azilu in s tem željo po ustanovitvi skupnega evropskega azilnega sistema.

V četrtem delu so zapisane splošne in končne določbe, med katerimi najdemo tudi postopke sprejetja in spreminjanja te pogodbe.

Evropska ustava prinaša tudi določene spremembe, ki jih bo prinesla na področju delovanja EU. Med najpomembnejšimi so⁶³ :

- večja preglednost temeljnih dokumentov,
- enotno poimenovanje "Evropska unija", ki ji ustava daje pravno osebnost; s tem bo odpravljena terminološka nejasnost poimenovanja evropskega združevanja,
- vključena Listina o temeljnih pravicah, ki bo postala pravno zavezujoča,
- možnost okrepljenega sodelovanja skupine držav članic na posameznih področjih,
- okrepila se bo moč Evropskega parlamenta ter zožila sestava evropske komisije,
- spremenjen način predsedovanja Svetu ministrov,
- uvaja ministra EU za zunanje zadeve, katerega naloga bo zagotavljanje doslednega zunanjepolitičnega delovanja EU,
- ustanavlja mesto predsednika Evropskega sveta za dve leti in pol,
- vse obstoječe pogodbe bodo preklicane,
- ustava in pravo EU sta primarna (nad nacionalnim pravom držav članic).

Tako bo uveljavitev evropske ustave državljanom EU dala možnost sooblikovanja evropskih politik ter lažji dostop do informacij o delu evropskih institucij. Slednje je s stališča evropskega državljana izredno pomembno, saj prav transparentnost podatkov in informacij vodi do večje demokratičnosti.

5.4.3 CILJI IN NAČELA EVROPSKE USTAVE

»Evropska Unija želi s sprejemom in uveljavitvijo PUE zagotoviti večjo učinkovitost svojih institucij, povečati preglednost njihovega delovanja ter s tem in drugimi sredstvi zmanjšati demokratični primanjkljaj (Cerar 2004:3).

Tipičen primer, kako aktualni dogodki v svetu lahko vplivajo na oblikovanje vsebine pravnega akta, je vključitev solidarostne klavzule v Ustavo EU. Unija in njene države članice delujejo skupaj v duhu solidarnosti, če je kakšna država žrtev terorističnega napada, naravne nesreče ali nesreče, ki jo je povzročil človek (glej I-43. člen PUE). To pomeni, da bo Unija uporabila vsa sredstva, ki so ji na razpolago (vključno vojaška), da bo preprečila človeško katastrofo. Med pomembnejšimi določbami PUE so še določbe o demokratičnem življenju Unije, ki so tesno povezane s človekovimi pravicami. Unija načelo demokratične enakosti izvaja tako, da vsakega državljana pred organi in uradi obravnava enako. Prav tako

⁶³ Glej Slovenija v Evropski uniji: 169 vprašanj in odgovorov o Evropski uniji. Urad vlade RS za informiranje.

lahko vsak državljan sodeluje v demokratičnem življenju, tako da svobodno izraža in izmenjava mnenja glede vseh področij delovanja Unije (I-47. člen).

S to ustavo so države članic razglasile, da bodo spoštovale naslednja načela: pluralizem, nediskriminacijo, toleranco, pravičnost, solidarnost in enakost med spoloma. Cilji Unije prav tako temeljijo na teh načelih, med najpomembnejšimi pa so: zagotovitev miru, ohranitev svobode in varnosti brez notranjih meja, blaginja državljanov, ki naj bi jo dosegla z gospodarsko rastjo in konkurenčnim tržnim gospodarstvom ter stabilnostjo cen. Socialno pravičnost želi uresničevati v smislu solidarnosti tako med generacijami kot med ostalimi narodi.

5.4.4 SODNO VARSTVO USTAVE EU

Sodno varstvo Ustave je poverjeno Sodišču Evropske unije, ki razlaga in presoja pravilnosti uporabe evropskega prava. Sodišče Evropske unije sestavljajo Sodišče, Sodišče splošne pristojnosti in specializirana sodišča⁶⁴. Vendar si tu Coronna Marjana (2005:8) postavlja vprašanje »ali ustava resnično predstavlja radikalen nov začetek za pravni red EU«? Na tem mestu je namreč potrebno »poudariti sodno prakso Evropskega sodišča⁶⁵, ki jo mnogi znanstveniki razumejo kot dokaz, da ima Evropska skupnost že svojo ustavo, sestavljeno iz obstoječih pogodb, ki Evropski skupnosti dajejo ustavni značaj, zasnovan na spoštovanju prava« (Coronna, 2005:8). Evropska ustava temu ni nasprotovala in je sprejela sodno prakso in s tem priznala prispevek Evropskega sodišča pri izgradnji ustavnega prava EU⁶⁶. Tako je evropskemu sodišču poverjena vloga ustavnega sodišča, ki interpretira ustavne določbe in ki preverja zakonitost pravnih aktov Skupnosti. Prav tako je njegova vloga, da preko predhodnih vprašanj presoja skladnost nacionalne zakonodaje z zakonodajo Evropske skupnosti, pri čemer pa nima pravice razglasiti nacionalne zakonodaje za nezakonito⁶⁷. Kljub temu pa ima Sodišče neprecenljive zasluge pri izgradnji Enotnega evropskega pravnega reda. Pravo EU je avtonomno, samostojno in neodvisno od prava držav članic (načelo avtonomnosti). Pravna pravila, sprejeta na ravni EU, prevladujejo nad pravili notranjega pravnega reda držav članic (načelo primarnosti). Še eno izmed pomembnih načel prava EU pa je načelo neposredne uporabnosti, ki daje posameznikom možnost neposrednega sklicevanja na določbe prava EU.

⁶⁴ Glej I-29. člen PUE.

⁶⁵ Ustava je preimenovala Evropsko sodišče v Sodišče EU ter ustanovila še nova specializirana sodišča, da bi zmanjšala sodne zaostanke ter s tem napravila sodno odločanje bolj učinkovito (glej Coronna, 2005).

⁶⁶ Ideja vzeta po Coronna, Marjana (2005): Pogodba o ustavi za Evropo.

⁶⁷ Več o tem Coronna, Marjana (2005): Pogodba o ustavi za Evropo.

Poleg razvoja teh načel je sodišče s sodno prakso in institutom predhodnih vprašanj močno vplivalo tudi na razvoj posameznih politik, še najbolj pa na politiko človekovih pravic. In prav zaradi sodne prakse aktivističnega Sodišča se je zgodila konstitucionalizacija EU⁶⁸.

5.4.5 VELJAVNOST EVROPSKE USTAVE

Pogodba o Ustavi za Evropo naj bi začela veljati 1. novembra 2006, a pod pogojem da so deponirane vse listine o ratifikaciji⁶⁹. Vendar bo zaradi zavrnitve Francije, Nizozemske in Nemčije ta pričela veljati prvi dan drugega meseca, ki sledi deponiranju zadnje listine o ratifikaciji (IV-447. člen). Ustava sama namreč predvideva obvezo vsake države članice, da jo ratificira v skladu z nacionalnim pravom, preden lahko le ta začne veljati. Evropsko ustavo je tako do danes sprejelo 15 držav, od tega dve na referendumu (Španija in Luksemburg) in ostale v parlamentih⁷⁰. Velika Britanija, ki velja za tradicionalno evroskeptično državo pa se zaradi bojzani pred zavrnitvijo ustave o njej raje ne izreče. Če pa bo Ustavo ratificiralo štiri petine držav članic, bo zadeva prešla v pristojnost Evropskega sveta, le ta pa bo moral doseči kompromis. Tudi sam ustavnorevizijski postopek vključuje države članice, Evropski parlament in Komisijo, ki Svetu predložijo ustavne predloge, le ta pa jih predloži Evropskemu svetu. Zanimiv pa je drugi odstavek VI-443. člena PUE, ki predvideva konvencijo⁷¹, ki bo razpravljala o spremembah ustave.

⁶⁸ Glej Teršek, 2005

⁶⁹ Katere države so PUE že ratificirale glej prilogo št.1.

⁷⁰ Vir Grah, Matija (2006): Dunajska klavzura o evropski ustavi.

⁷¹ Konvencijo sestavljajo predstavniki nacionalnih parlamentov, voditelji držav ali vlad držav članic, Evropskega parlamenta in Komisije (glej člen IV-443).

5.5 PRIMERLJIVOST OBEH USTAV

Za razliko od evropskih držav ZDA v času nastanka ustave niso imele fevdalne ureditve, saj so bile že ob nastanku meščanska država. Medtem ko se je Evropa v tem času ukvarjala z absolutizmom in plemstvom, zatiranjem človekovih pravic, odhodu podjetnih in sposobnih ljudi ter fevdalizmom in vojnami, so ZDA izkoristile priliko in tako razvijale ekonomski, politični in ustavni razvoj. Velikokrat se govori o šibkosti, ko primerjamo EU z ZDA. A kar se tiče gospodarskega razvoja EU konkurira ZDA, glede zunanjepolitičnega in varnostnega področja pa je ZDA pred EU.

Čeprav je med nastankom ameriške ustave in evropske ustave več kot dvestoletno obdobje, lahko v sodobnem času med njima potegnemo določene podobnosti. Evropska ustava podobno kot ameriška federacija pred več kot dvesto leti predstavlja novost in napoveduje novo nadnacionalno politično ureditev s federalnimi elementi. ZDA kot ena izmed najpomembnejših federacij današnjega časa je pred združitvijo obstajala kot konfederacija. Vendar to ne pomeni, da je konfederacija predhodni pogoj za federacijo, »/k/aže pa na to, da mora v federaciji, ki nastane z integracijo, miniti obdobje prilagajanja, v katerem postanejo politične meje nove tvorbe družbeno sprejete kot ustrezne za širša demokratična pravila, s katerimi bo manjšina sprejela novo večino« (Weiler 2002:118).

Tako kot nastanek in razvoj ameriške ustavnosti tudi evropska ustavnost izhaja iz ideje konstitucionalizma. Pravni vidiki konstitucionalizma se kažejo predvsem v obstoju ustave kot najvišjega pravnega akta. Za obe velja načelo supremacije ustave, saj velja, da morajo biti vsi drugi akti usklajeni z njima. Ustava EU spada v primarno zakonodajo in kot taka ni mogla biti sprejeta po posebnem ustavnorevidizijskem postopku kot ustave drugih držav, temveč kot mednarodna pogodba (glej Grad 2004). »/T/udi ustava ZDA je bila sprejeta kot mednarodna pogodba, ki je začela veljati šele, ko so jo ratificirale članice dotedanje ameriške konfederacije« (Grad 2004:1502).

Ameriška ustava je nastala kot posledica osvoboditve ameriškega ljudstva izpod angleške oblasti, medtem ko Evropska ustava želi postati konstrukt evropskega združevanja. Problem Ustave EU je, da v času nastajanja ni izražala volje državljanov ali kot je Tony Blair v govoru na Oxfordu leta 2006 dejal: »Zaprli smo se v sobo na vrhu stolpa in razpravljali smo o stvareh, ki jih 'navadni' državljani niso mogli razumeti«⁷².

⁷² Vir URL:<http://en.wikipedia.org>, 30.3.2006.

Za razliko od Ustave ZDA, ki odraža upe ameriških državljanov za boljšo prihodnost na kateri državljani gradijo svojo identiteto in svoj ponos, Evropska ustava pri svojih državljanih odraža strah pred izgubo nacionalne suverenosti, vse bolj pa v ospredje prihajajo vprašanja o evropski identiteti in evropskemu državljanstvu. Toplakova v knjigi Združene države Evrope (2003:126) pravi, da je »/s/uverenost suverenov in držav v stoletjih zgodovine načrtovanja združene Evrope pred 'načrtovalec' evropskega združevanja zmeraj predstavljala nepremagljivo oviro«. Za počasno uvajanje sprememb v EU je krivo tudi dejstvo, da »evropske države še nikoli doslej niso žrtvovale toliko suverenosti v prid enotnemu delovanju« (Toplak 2003:126).

Obe ustavi temeljita na ideji po omejitvi voluntarizma, arbitrarnosti državne oblasti, le ta pa se kaže na eni strani v spoštovanju človekovih pravic, na drugi strani pa v načelu delitve oblasti (glej Grad 2004). Prav tako obe ustavi izhajata iz načela ljudske suverenosti, » po katerem je nosilec suverene oblasti v posamezni družbeno urejeni skupnosti lahko samo ljudstvo« (Grad 2004:1500).

Tudi pri samem ratifikacijskem postopku lahko med njima potegnemo določene podobnosti. Ameriška ustava se je v času svojega nastanka ubadala z enakimi težavami, s katerimi se trenutno sooča evropska ustava. Sprejetju ustave sta nasprotovali predvsem dve takrat eni izmed večjih držav, New York in Verginija, vendar sta kasneje ratifikacijo podprli, medtem ko je evropska ustava doživela zavrnitev v Franciji in kasneje še na Nizozemskem. Poglavitni razlog, ki ga navaja Grad (2004:1500) je v tem, da se v EU » izvaja tako neznansko veliko oblasti, da primarna zakonodaja s svojo razpršenostjo, neenotnim in pragmatičnim pravnim pristopom take vloge, kot jo igra ustava, nikakor ni sposobna zagotoviti«.

Čeprav EU ni država s temeljnimi konstitutivnimi elementi, imajo njeni organi pooblastila, primerljiva s pooblastili, ki jih imajo zvezni organi v federacijah. Tako se njeno pravo šteje, upošteva in deluje kot pravo, ki je nad pravnimi redi držav članic in je povsem enako kot zvezno pravo v federacijah (glej Grad 2004). Tako lahko rečemo, da vsebujeta tako Ustava ZDA kot evropska ustava bistven element, če gre za zvezno državo, in to je razmerje med zvezo in zveznimi enotami. Seveda pa je po drugi strani EU še vedno krhka in mešana združba suverenih držav, ki še dolgo ne bo mogla zagotoviti tolikšne notranje homogenosti ter učinkovitosti, kot jo lahko zagotovi federalno urejena država (glej Cerar 2004). Še eno dejstvo EU ločuje od ZDA. Namreč EU oziroma evropska ustava ureja postopek prostovoljnega izstopa države članice (I-60. člen), kar je za Združene države Amerike praktično nemogoče.

Obe ustavi, tako ZDA kot EU, sta sestavljeni iz enega samega pisanega akta, v katerem sta vsebovana vsa relevantna ustavnopravna pravila. Temeljna značilnost ustavnih norm obeh ustav so njihova abstraktnost, izhodiščnost in splošnost.

Obe ustavi imata na začetku preambulo deklarativnega značaja, kjer so zapisani motivi, želje in cilji, ki jih pogodbene stranke želijo doseči.

Po vsebini se ustavi razlikujeta. Ameriška ustava vsebuje le abstraktno vsebino, je kratka enostavna, funkcionalna, medtem ko je vsebina Evropske ustave konkretnejša in bolj specifična.

Obe ustavi vsebujeta klasične vsebinske elemente ustave, kot so: institucije in pristojnosti državne oblasti, njihove pristojnosti ter temeljne pravice in svoboščine. Prav tako obe ustavi vsebujeta bistvene elemente konstitucionalizma. Obe ustavi se zavzemata za pluralizem, neodvisno sodstvo, pravno državo, za demokracijo, suvereno ljudstvo in omejeno oblast. In prav »i/deja konstitucionalizma, ki je zahtevala omejitev nebrzdane državne oblasti, se je v evropskem ustavnem razvoju uresničila ravno z ustavo« (Grad 2004:1498).

Neodvisno sodstvo je v obeh državnih tvorbah zagotovljeno z ustavnim določilom, ki pravi, da je oblast deljena na tri veje oblasti. Tako kot vse demokratične države imata tudi ZDA in EU močan sistem sodne presoje, ki preverja spoštovanje ustavnih določil. Prav sodna interpretacija omogoča, da Ustava ZDA sledi razvojnim spremembam, medtem ko ustava EU zaradi izredno kratkega obstoja določene spremembe že vsebuje.

Obe ustavni pogodbi predstavljata mejnik svojega časa. Ameriška ustava kot zgodovinska ustava, ki presega svoj čas in prostor, v katerem je bila izdelana in sprejeta, ter evropska, ki postavlja trajne ustavne temelje, dovolj trdne, da bodo vzdržali socialne in politične pritiske ter konflikte, ki so neizogibni v tako veliki združeni Evropi.

6 ČLOVEKOVE PRAVICE

6.1 ZGODOVINA RAZVOJA ČLOVEKOVIH PRAVIC

V zgodovinski perspektivi se je ideja o človekovih pravicah pojavila relativno pozno. V starem veku država ni poznala nobenih omejitev in se je lahko vpletala tudi v najbolj osebno sfero posameznika⁷³. Tujci, otroci, ženske in sužnji so bili brezpravni. V srednjem veku je bilo uveljavljeno načelo o enotnosti in edinosti krščanstva, ki je pravice priznavalo le kristjanom, pripadniki drugih ver pa so bili omejeni v svojih pravicah. Protestantizem v 16. stoletju poudarja individualnost človeka in potrebo po kontroli oblasti. V 17. stoletju pa se je v okviru evropske razsvetljenske politične in pravno filozofske misli začela s strani posameznih mislecev porajati ideja o človekovih pravicah⁷⁴. John Locke, predstavnik teorije naravnopravnih pravic, je trdil, da so človeku pravice prirojene, najpomembnejša pravica po njegovem mnenju pa je pravica do osebne svobode. Hobbes je poudarjal, da so ljudje ustvarjeni kot enaki, vendar niso samozadostni. Za lažje preživetje so si ljudje omislili državo, ki naj bi bila bolj koristna kot naravno stanje.

V absolutistični državi pojma temeljnih pravic niso poznali, saj je bilo ljudstvo izključeno iz političnega življenja države. Človek je bil namreč objekt vladarjeve oblasti in je bil odvisen od njegove milosti. A že francoska revolucija je prinesla boj za priznanje človekovih pravic meščanskega razreda. Le ta je izražal zahtevo po omejitvi absolutne državne oblasti ter uvedbo pravne države. V Deklaraciji pravic človeka in državljana iz leta 1789 je poudarjen individualizem posameznika kot človeka in državljana, ki mu pripadajo pravica do svobode, enakosti, lastnine, varnosti in pravica do upora proti zatiranju. Skozi zgodovino je bilo posamezniku priznanih vedno več pravic, zato si v politologiji zastavljamo vprašanje, kako identificirati probleme, povezane s priznavanjem pravic, in kako postaviti na dnevni red vprašanje človekovih pravic v danem družbenem kontekstu. Zajc Drago (2005:3) poudarja, da je bilo »/irjenje pravic v veliki meri odvisno od razvoja liberalne misli, ki je omogočala ne le prodor demokracije kot načela demokratičnega odločanja, ampak tudi gospodarski in tehnološki razvoj⁷⁵ /ter nenazadnje je na razvoj pravic vplivala tudi socialistična misel/.

Razvoj temeljnih pravic in svoboščin je šel skozi več faz. Klasične pravice so nastale v procesu razpadanja stare stanovske ureditve in fevdalnega družbenega reda. Predstavljajo

⁷³ Vir Zajc, Drago (2001).

⁷⁴ Glej Cerar, Miro (2002).

osnovo na kateri so zgrajene sodobne družbe. Trilogija temeljnih pravic (svoboda, življenje, lastnina) je še danes podlaga vseh demokratičnih političnih sistemov. Tem so se kasneje pridružile politične pravice, kot so: volilna pravica, pravica združevanja, svoboda peticije.

Z razvojem meščanskih družbenoekonomskih odnosov pa so nastale nove temeljne pravice in svoboščine, imenovane socialne in ekonomske pravice, katere tudi vedno bolj postajajo sestavni del ustavne in politične ureditve modernih demokratičnih držav. »V boju za te pravice so se uveljavile zahteve po splošni in enaki volilni pravici, pravici do sindikalnega združevanja, pravici do dela« (Rupnik in drugi, 1996:28). Prva ustava, ki je vsebovala socialnoekonomske pravice, je bila Weimarska ustava iz leta 1919. Med pomembnejše pravice spadajo še kulturne pravice – to so pravica do izobrazbe, svoboda kulturnega ustanavljanja, svoboda znanstvenega, raziskovalnega in umetniškega dela in avtorske pravice⁷⁶. »Med moderne pravice spadajo pravice, ki so povezane tako s participacijo pri urejanju družbenih zadev (pravica do celovitega informiranja o vseh zadevah, ki zadevajo posameznika in njegov status) kot tudi s preprečevanjem, da oblast ali katerikoli drug kontrolira državljanke (pravica do dostopa podatkov)« (Zajc 2005:25). Sem spadajo še pravica potrošnikov in t. im. 'zelene pravice', ki so: pravica do zdravega okolja, zdrave prehrane,...⁷⁷.

»Značilno za ustavno urejanje pravic in svoboščin je, da se ne zagotavljajo z ustavo, temveč se prepoveduje državnim organom poseganje vanje« (Grad in ostali 2004:141). Ta ideja izhaja iz naravnopravne teorije, po katerem ima posameznik pravice sam po sebi, ustava mu daje samo jamstvo, da država vanje ne bo posegala.

Zgodovinsko gledano je bila zamisel o pravicah človeka formulirana v Virginijski deklaraciji iz leta 1776, v Deklaraciji o neodvisnosti severnoameriških kolonij od Anglije⁷⁸ iz leta 1776, v Bill of Right⁷⁹, v Deklaraciji o pravicah človeka in državljan⁸⁰ iz leta 1789 in v Deklaraciji o pravicah delovnega in izkoriščenega ljudstva⁸¹ iz leta 1918. Za 20. stoletje pa je najpomembnejša Splošna deklaracija človekovih pravic, ki jo je leta 1948 sprejela OZN. Prav

⁷⁵ Citat je vzeta iz knjige Zajc, Drago. Politika človekovih pravic – predgovor – Politologija in človekove pravice.

⁷⁶ Glej, Zajc Drago (2005).

⁷⁷ Vir Zajc Drago (2005).

⁷⁸ Bolj poznana kot Deklaracija o neodvisnosti, ki poudarja enakost ljudi, ki jim je stvarnik dal neodtujljive pravice, med katerimi so življenje, svoboda in težnja za srečo.

⁷⁹ Amandmaji k ustavi ZDA.

⁸⁰ Deklaracija je poudarjala zasebno lastnino, ki je nedotakljiva in sveta. Prav tako je razglašala klasične človekove pravice in prav zato je imela večji vpliv na neameriški svet saj je poudarjala svobodo, enakost in pravico do lastnine.

⁸¹ Je ena izmed najpomembnejših aktov sovjetske oblasti. Napisal jo je Lenin, v celoti pa je bila kot prvo poglavje uporabljena v prvi sovjetski ustavi (glej Rupnik,1996). Vsebovala je načela sovjetske družbene in

splošna deklaracija o človekovih pravicah je vplivala na sprejem vrste drugih dokumentov, med njimi tudi na sprejem Evropske Konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ki jo je sprejel Evropski svet leta 1950⁸². Evropska konvencija je temeljni dokument za priznavanje človekove svobode in predstavlja temelj evropske demokracije. »Izhaja iz stališča, da je II. Svetovna vojna poteptala človekovo dostojanstvo in da je vladavina prava edini sistem, ki lahko celo/tno/ mednarodno skupnost ubrani pred novimi oblikami totalitarizma« (Zajc 2005:140). Z današnjega stališča pa je Konvencija pomembna prav zaradi tega, ker zagotavlja širše varstvo pravic v Evropi in EU.

Verginijska deklaracija je bila podlaga za ustavo ZDA, ki je med drugimi razglašala (Rupnik 1996:27):

Da so vsi ljudje po naravi enako svobodni in neodvisni, da imajo prirojene in neodtujljive pravice, med njimi pravico do življenja in svobode, pravico, da si pridobijo premoženje, dosežejo srečo in varnost. Nadalje določa, da oblast pripada ljudstvu, njeni izvajalci pa so služabniki ljudstva in prav zato je treba vplivati na najpomembnejše odločitve oblasti.

Pomanjkljivost te ustave pa je, da je ščitila samo pravice premožnejših ljudi ne pa vseh, saj je bilo ustanovljeno suženjstvo črncev in pa razvrednotenje domorodcev, ki so ostali brez pravne zaščite. Suženjstvo so po državljanski vojni leta 1865 odpravili, rasna diskriminacija pa je prisotna še danes.

Politične pravice je ljudstvo v ZDA dobilo v času, ko bi jih težko zlorabilo, saj je bilo prebivalcev malo, njihove nravi pa preproste (glej De Tocqueville 1996).

državne ureditve, predvsem pa je bila v njej prisotna ideologija socializma, ki je zahtevala, da se odpravi kapitalistično gospodarstvo ter da delavski razred postane nosilec socialistično družbenoekonomskih odnosov.

⁸² Vir Zajc Drago (2005). Politika človekovih pravic.

6.2 NARAVA IN POMEN ČLOVEKOVIH PRAVIC

V filozofski, pravni in politični doktrini se človekovim pravicam pripisuje naslednje lastnosti (Cerar 2002:20-21):

Človekove pravice so temeljne, splošne ali univerzalne, neodtujljive in absolutne⁸³. A kljub temu, da so pravice univerzalne »ne moremo povsem izključevati civilizacijskih in razvojnih razlik v prostoru, v katerem se pravice uveljavljajo« (Zajc, 2005:13). Države priznavajo pravice pri tem pa upoštevajo materialne, politične, kulturne, zgodovinske, ideološke in verske značilnosti (glej Zajc, 2005).

Izvor človekovih pravic je v sferi človekove moralnosti, le te pa imajo politično težo, saj v korist posameznikovih temeljnih dobrin omejujejo politično oblast. Pri tem pa ne smemo pozabiti na bipolarnost človekovih pravic. Pravica daje posamezniku določeno svobodno sfero glede mišljenja in delovanja. Ni pa nujno, da je človekovo dejanje ali mišljenje samo pozitivno, lahko je tudi negativno, kar vodi do destruktivnih učinkov. Kot primer vzemimo svobodo veroizpovedi, kar je v obeh preučevanih ustavah zapisana temeljna pravica. Svobodna izbira vere lahko vodi do verskega fanatizma, kar je močno občutiti v 21. stoletju, ko sta se pojavili agresija in terorizem. Drugi vidik bipolarnosti se skriva v sami relativnosti vrednot, ki jih te pravice zagotavljajo. Že zgodovina nas opozarja na veliko relativnost vrednot, kot so življenje, enakopravnost, svoboda izražanja, zasebna lastnina. Obstoje suženjstva, diskriminacija žensk, otrok in volilni cenzusi so se v določenem času in okolju predstavljali kot nekaj normalnega in sprejemljivega, kar pa je danes s stališča človekovih pravic nedopustno in odpravljeno⁸⁴. Prav iz teh razlogov postajajo človekove pravice bistvena sestavina sleherne ustave. Tako morajo biti človekove pravice za učinkovito zagotavljanje v družbi pravno določene in zavarovane.

⁸³ Nobena človekova pravica ni povsem absolutna, saj pri svojem udejanjanju prihaja v konflikt z ostalimi.

⁸⁴ Glej Cerar, (2002:23-24)

6.3 ČLOVEKOVE PRAVICE V USTAVI ZDA

»Vzporedno s krščansko vero, da so vsi ljudje otroci božji, pred bogom enaki so teoretiki racionalizma predstavili to načelo v posvetne odnose in razglašali, da so vsi ljudje enaki pred zakonom in državo« (Rupnik in drugi, 1996:28).

Kot sem že večkrat navedla, večina ustavnih dokumentov vsebuje pregled pravic, ki so bile za tisto obdobje pomembne. Pravice in svoboščine so bile pomemben del ustavne ureditve že v ustavah bivših kolonij, v relativno sodobni obliki pa so te pravice zapisane v Bill of rights oziroma v desetih amandmajih k ustavi ZDA, sprejetih 1791. »V skladu z anglosaško tradicijo je bila skrb za pravice in svoboščine že pred sprejemom Ustave ZDA trdno zasidrana v ameriški zavesti« (Grad in ostali 2004:141). To je tudi razlog, da je prišlo do zapletov pri ratifikaciji zvezne ustave. Antifederalisti so namreč želeli, da se človekove pravice vstavi v prvotno besedilo ustave, medtem ko so federalisti trdili, da osnovnih človekovih pravic pod to ustavo ni mogoče kršiti. Ko so federalisti obljubili, da bodo takoj po sprejetju ustave dodali še listino osnovnih človekovih pravic, so ustavo ratificirale še preostale države.

6.3.1 BILL OF RIGHTS

Kot že povedano, besedilo ustave ne vsebuje pravice in svoboščine, temveč je bilo to urejeno šele v amandmajih. Eden izmed razlogov je, da so bili snovalci ustave mnenja, da »pravice pripadajo posamezniku po naravnem pravu, zato jih ni treba posebej določiti z ustavo« (Grad in ostali, 2004:141). Drugi razlog pa je bil, da vprašanja človekovih pravic ni potrebno določiti še z zvezno ustavo, saj so bile že v ustavah posameznih držav. Kmalu po sprejetju zvezne ustave pa je prevladovalo stališče, po katerem morajo biti človekove pravice zaradi svojega izrednega pomena urejene tudi na zvezni ravni. Tako so države že na prvem zasedanju Kongresa po sprejemu ustave sprejele prvih deset amandmajev, ki so uredili človekove pravice in svoboščine.

V prvem amandmaju je določena svoboda veroizpovedi, govora in tiska, pravica do mirnega zbiranja in pravica do peticije⁸⁵. »Iz določb tega amandmaja se je v številnih odločitvah sodišč razvilo precej pravnih načel, ki danes predstavljajo temeljna načela demokratičn/e/ držav/e/.

⁸⁵ Vir Jaklič, Klemen. Toplak, Jurij (2005): Ustava združenih držav s pojasnili. Nova obzorja, Ljubljana.

Med temi je gotovo omembe vredno načelo ločitve cerkve in države« (Jaklič in Toplak, 2005:27). ZDA nimajo uradne državne cerkve, a je kar devetdeset procentov Američanov tako ali drugače versko povezanih, večina so to kristjani, ker so bili evropski naseljenci predvsem krščanske veroizpovedi⁸⁶.

Zelo pogosto sodišče obravnava tudi svobodo govora in tiska, saj v mnogih primerih pride do različne interpretacije tega določila. Prvi amandma, ki zagotavlja svobodo in nepristranost medijev, je z vidika novinarjev, ki ščitijo svoje vire informacij, drugačen od pristopa sodišča. Novinarji pogosto razkrivajo temnejše strani ameriške družbe, kot sta kriminal in podkupovanje, pri tem pa se opirajo na svoje vire. Sodišča pa so mnenja in pri tem navajajo šesti amandma, da lahko » obtožen/i/ za kriminalna dejanja zagotavlja pravico do javnega pričanja prič, katerih informacije jih bremenijo« (Ferfila 2002: 461).

Drugi amandma zagotavlja pravico državljana do nošenja orožja. Tu se pojavita dve teoriji o pravem pomenu drugega amandmaja. »Prva pravi, da je bil njegov namen zavarovati zgolj pravico posameznih držav, da po ustanovitvi zveze Združenih držav še naprej ohranjajo in vzdržujejo svoje obrambne vojaške enote« (Jaklič in Toplak, 2005:98). Druga teorija pa pravi, da pri drugem amandmaju ne gre samo za pravico držav po ohranitvi obrambne garde, temveč predvsem za pravico vsakega posameznika imeti orožje v lasti in posesti⁸⁷. Vrhovno sodišče je sicer že leta 1939 skušalo zadevo o nošnji orožja pojasniti v zadevi "*United States v. Miller*"⁸⁸, vendar dilema obeh teorij še ni dokončno razrešena in tako ostaja vprašanje v veliki meri odprto še danes.

Tretji amandma določa, da oborožene sile ne smejo biti nastanjene v zasebnih hišah brez lastnikovega dovoljenja, medtem ko četrti amandma prepoveduje neprimerne preiskave, aretacije in zaplembe premoženja. Tako tretji kot četrti amandma izhajata iz pritožbe naseljencev v času angleške oblasti. Angleški vojaki so namreč začasno bivali v hišah naseljencev, kar je bilo v nasprotju z njihovo voljo. Zanimivo pa je, da je » /t/tretji amandma ena tistih redkih določb ustave, v zvezi s katerimi Vrhovno sodišče še ni obravnavalo nobenega primera« (Jaklič in Toplak, 2005:100).

Četrti amandma je nastal zaradi tega, ker je v kolonijah tihotapljenje postajalo vse bolj pogosto, zato so Angleži izdali dovoljenje⁸⁹, po katerem je katerikoli predstavnik oblasti

⁸⁶ Vir <http://www.s-gess.tb.edus.si/dijaki/data/informatika/zda/celota/druzbene.html>

⁸⁷ Podrobneje glej Jaklič, Klemen. Toplak, Jurij (2005).

⁸⁸ V tej zadevi Vrhovno sodišče pojasnjuje, da je bistvo obrambne garde ravno v tem, da so jo sestavljali civilisti in le redko vojaki. Od teh civilistov pa se je pričakovalo, da nosijo orožje, ki so ga imeli v splošni rabi v tistem času (glej Jaklič, Klemen. Toplak, Jurij.2005).

⁸⁹ S tem dovoljenjem so si Angleži zagotovili, da se ne bi kolonije s pretihotapljenim blagom skušale izogniti plačevanju davkov.

lahko vstopil v hišo, da bi preiskal in morebiti zasegel prepovedano blago. Zaradi teh okoliščin in zaradi načela, ki je takrat prevladovalo, da je »človekov dom njegov grad«, je prišlo v kolonijah do nasprotovanj. Tako so se snovalci zvezne ustave uprli angleški kroni in v četrtem amandmaju zapisali, »pravice ljudi, da so zaščiteni in varni v svojih osebah, domovih, dokumentih pred neupravičenimi preiskavami in zasegi« (Jaklič in Toplak, 2005:100). »Danes je ta različica pravice, ki jo prinaša četrti amandma bistven/a/ sestavin/a/ praktično vsake demokratične ustave, deklaracije ali konvencije o človekovih pravicah« (Jaklič in Toplak, 2005:103).

Naslednji štirje amandmaji urejajo pravosodje in garancije v kazenskih postopkih. Tako peti amandma pravi, da nihče ne sme biti poklican na odgovornost za kaznivo dejanje, ki se kaznuje s smrtjo, ali za kakšno drugo sramotno kaznivo dejanje⁹⁰, razen na podlagi obtožbe⁹¹. Iz te obtožbe so izvzeti primeri, ki nastajajo pri vojaških in mornariških enotah ali pa pri obrambni gardi, ko gre za dejansko služenje v času vojne ali javne nevarnosti. Peti amandma omenja še, da se nikomur ne sme dvakrat soditi za isti prestopek, ali da bi pričal zoper samega sebe. Prav tako nikomur ne smeta biti brez dolžnega postopanja⁹² odvzeta življenje, svoboda ali lastnina. Zasebna lastnina se mu sme vzeti le v primeru, če gre za javno dobro, a ne brez pravične odškodnine.

Problem smrtne kazni je zadnja leta v ospredju javnega zanimanja. Kljub filozofskim, političnim, etičnim in pravnim razlogom ostaja smrtna kazen ustavno določilo⁹³. Ameriška ustava sicer prepoveduje okrutno in neobičajno kaznovanje, Vrhovno sodišče ZDA pa je tisto, ki odloča o tem, kakšno kaznovanje spada v to opredelitev. Pri svoji odločitvi pa se sklicuje na stopnjo družbenega soglasja v družbi. »Z leti je prišlo do konsenza, da je pretepanje, bičanje in drugo mučenje nespremenljivo, vendar pa smrtna kazen ostaja za večino Američanov sprejemljiva⁹⁴«. Številne raziskave so dokazale, da v ZDA usmrtijo veliko več temnopoltih ljudi kot belcev, zato je nekdanji predsednik Bill Clinton ukazal moratorij na smrtno kazen, dokler se ne razišče, ali so trditve o rasizmu pri smrti kazni utemeljene. Se pa je število kazni, ki se kaznuje s smrtjo, precej znižala, kar kaže tudi dejstvo, da večina držav v

⁹⁰ Jaklič in Toplak (2005:103) pojasnjujeta, da je sramotno kaznivo dejanje v angloamerškem pravu posebna kategorija hujših kaznivih dejanj. Kaj velja za sramotno, pa je odvisno od javnega mnenja, ki se iz dobe v dobo spreminja.

⁹¹ Prevod ustavnih amandmajev glej Jaklič, Klemen. Toplak, Jurij (2005): Ustava združenih držav s pojasnili.

⁹² Klavzula dolžnega postopanja je najbolj razlagan del ustave ZDA. Več o tem glej Jaklič, Klemen. Toplak, Jurij (2005): Ustava združenih držav s pojasnili

⁹³ Več o problematičnosti kazni, posebej smrti kazni, glej Jambrek Peter. Perenič, Anton. Uršič, Marko. (1988): Varstvo človekovih pravic

⁹⁴ URL: <http://www.24ur.com/bin/article.php?article id 2010824>.

ZDA nima več smrtne kazni. Pa tudi načini usmrtitve so postali bolj "humani". V večini primerov se kazen izvrši s smrtno injekcijo, le država Nebraska ima še električni stol⁹⁵.

Šesti amandma navaja, da ima obtoženi v kazenskem postopku pravico do hitrega in javnega sodnega postopka pri tem pa ima pravico do soočenja s pričami zoper sebe, kot tudi pravico do postopka prisilne privedbe priče, ki bi pričala v njegovo korist. Prav tako mora biti obtoženec obveščen o naravi in vzroku obtožbe, pri tem pa mu je omogočena pomoč odvetnika oziroma katera druga pravna pomoč.

Sedmi amandma govori o običajnem pravu, ki ga danes uporabljajo skoraj vse zvezne države. »Ta izraz v ameriški pravni terminologiji označuje sistem tradicionalnega, nepisanega angleškega prava, ki temelji na običajih, uzancah in sodnih primerih« (Jaklič in Toplak, 2005:106).

Osmi amandma navaja, da se ne sme zahtevati prekomerne varščine, pretirane globe, kot tudi ne izreči krute in neobičajne kazni. Z vidika ustavne ureditve pravic in svoboščin pa je posebej pomemben deveti amandma, da »s/pisec z ustavo zagotovljenih pravic ni izčrpen, temveč pripadajo ljudem še druge pravice, ki niso določene v ustavi« (Grad in ostali, 2004:141). Tu se lepo kaže vpliv naravnopravne teorije, ki pravi, da so pred vzpostavitvijo države ljudje živeli v naravi, bili podrejeni le naravnim zakonom, vsak od njih pa je imel prirojene pravice. Ljudje so prenesli del svoje suverenosti na državo, le ta pa naj bi jim pomagala varovati njihovo življenje, svobodo in premoženje⁹⁶.

Deseti amandma je pomemben za razmerje med zvezo in državami. Tako deseti amandma določa, da so pristojnosti, ki po ustavi niso prenesene na zvezne organe, rezervirane za države oziroma ljudstvo (glej Grad in ostali, 2004). Tudi mnogi od kasnejših amandmajev urejajo pravice. Tako trinajsti amandma prepoveduje suženjstvo, štirinajsti pa ureja državljanstvo in vsebuje načelo enakosti pred zakonom. Petnajsti amandma ureja volilno pravico, ki ne sme biti kršena zaradi rase, barve ali suženjskega statusa. Le ta pa je bila leta 1920 z devetnajstim amandmajem razširjena, tako da volilna pravica ne sme biti kršena zaradi spola. Šestindvajseti amandma je znižal starostno mejo volilne pravice na osemnajst let.

⁹⁵ Ibidem.

⁹⁶ Ideja vzeta Jaklič, Klemen. Toplak, Jurij (2005): Ustava združenih držav s pojasnili.

6.4 ČLOVEKOVE PRAVICE V EVROPSKI USTAVNI POGODBI

V evropskem političnem prostoru ne moremo mimo prava človekovih pravic, ki je nastalo v okviru Sveta Evrope⁹⁷, saj je ravno Svet Evrope nastal zaradi varovanja človekovih pravic, medtem ko so evropske integracije potekale v smeri gospodarskega združevanja. «Navedeno dokazujejo številne razprave, ki analizirajo Evropsko konvencijo o človekovih pravicah v pravu EU in v katerih /se ugotavlja/, da je bila pot do priznanja človekovih pravic kot sestavnega dela pravnega reda ES postopna in se je izgrajevala v praksi sodišča ES» (Grilc in ostali 2002:59). Tako ima Unija dvojni sistem varstva človekovih pravic.« /To / povzroča dileme glede tega, kako si bosta Sodišče ES in Evropsko sodišče za človekove pravice, obe posebne vrste nadnacionalnih sodišč, delili pristojnosti na področju varovanja človekovih pravic in kako bodo prizadeti subjekti izvrševali svoje pravice» (Bedrač 2004:9).

Pogodba o EGS iz leta 1957 ni vsebovala nobenih določil o človekovih pravicah. Prvo sklicevanje na pravice je zaslediti v Enotnem evropskem aktu iz leta 1986. Zaščita temeljnih pravic je kot temeljno načelo, vsebovano v Pogodbi o EU (v nadaljevanju PEU). Že preambula PEU govori o temeljnih socialnih pravicah, zapisanih leta 1961 v Evropski socialni listini. PEU v 6. členu vsebuje še načelo svobode, demokracije in pravne države kot tudi, da Unija spoštuje nacionalno identiteto svojih držav članic.

Unija prav tako spoštuje temeljne pravice, kakršne zagotavlja Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, podpisana v Rimu leta 1950⁹⁸. V Evropski Uniji je z vidika človekovih pravic treba omeniti še Amsterdamsko pogodbo, ki podeljuje Uniji nove pristojnosti na področju zaščite pravic potrošnikov, pravic, ki izhajajo iz zdravstvenega varstva, ter pravic državljanov EU do informiranosti⁹⁹. Kljub relativno pozni omembi človekovih pravic v Uniji je Sodišče ES že od leta 1969 varovalo pravice preko sodne prakse, ki se je sklicevalo na ustavno tradicijo držav članic in na EKČP.¹⁰⁰

Države članice EU so glede spoštovanja človekovih pravic vezane tudi na druge pravne vire. V EU gre predvsem za domačo zakonodajo držav članic, kot tudi številne evropske akte s tega področja, zato ni brezpredmetno, če se vprašamo, ali je potreben nov mehanizem zaščite

⁹⁷ Svet Evrope je mednarodna organizacija, ki je bila ustanovljena leta 1949 kot posledica blokvske delitve sveta. Pod njenim okriljem je bila leta 1950 sprejeta Evropska konvencija o človekovih pravicah. Varovanje človekovih pravic, zagotovljenih s to Konvencijo, je poverjena Evropskemu sodišču za človekove pravice v Strasbourgu.

⁹⁸ Glej 6. člen PEU.

⁹⁹ Vir http://www.evropska.unij.si/pages/evropska_unija/vodic/pravni_red_skupnosti.html.

človekovih pravic v obliki Listine o temeljnih pravicah EU. Res, da je večina temeljnih pravic zapisana že v nacionalnih ustavah, zakonih, v mednarodnih pogodbah, paktih¹⁰¹, deklaracijah, vendar sta obstoj in zaščita temeljnih pravic pogoj za obstoj in razvoj Evropske unije. Prav zato je bila sprejeta Listina temeljnih pravic kot akt, ki bo vse temeljne pravice še bolj približala državljanom EU. Evropski svet je bil namreč mnenja, da se velika večina državljanov EU ne zaveda pravic, ki jih imajo kot državljani EU, zato naj bi Listina izboljšala kvaliteto njihovega življenja¹⁰². Razumevanje in promocija varstva človekovih pravic je še kako pomembna ravno za EU, saj se trenutno sooča z različnimi strahovi ustavnih sodišč držav članic pred izgubo njihovih ustavno varovanih pravic. Kako pomembne so človekove pravice za EU, pove podatek, da država članica ne more biti sprejeta v EU, če ne spoštuje in varuje človekovih pravic. Ena izmed pomembnih lastnosti ustave je tudi ta, da Unijo ne predstavlja več samo kot ekonomsko združbo, ampak tudi kot družbeno-socialno organizacijo, ki temelji na zaščiti svojih vrednot in interesov.

¹⁰⁰ Vir Bedrač, Janja (2004): Izvrševanje človekovih pravic po Ustavi za Evropo.

¹⁰¹ Tu sta mišljena Pakta o državljanskih in političnih ter pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah.

¹⁰² Vir URL: http://www.evropska.unij.si/pages/evropska_unija/vodic/pravice_drzavljanov_in_clov.,20.09.2005.

6.4.1 LISTINA TEMELJNIH PRAVIC

Listina temeljnih pravic zagotavlja enovitost evropskega pravnega reda na področju človekovih pravic in prav to daje pozitiven učinek za raven spoštovanja zavarovanih pravic. Po mnenju Coronna Marjane (2005:7) to dejstvo prispeva/ k večji pravni varnosti človekovih pravic, saj se državljanom EU ne bo več treba sklicevati na odločbe evropskih sodišč, ampak neposredno na ustavne določbe. Prvi korak v tej smeri je naredil Evropski parlament leta 1989, ko je v obliki deklaracije sprejel katalog človekovih pravic. Parlamentu je sledil Evropski svet, ki je zahteval bolj skladno, pregledno in prepoznavno zaščito človekovih pravic, oblikovati je torej želel listino tistih pravic, ki so bile v Uniji že priznane¹⁰³.

»Listino Unije¹⁰⁴ o temeljnih pravicah je v letih 1999 in 2000 izoblikovala za ta namen posebej sklicana konvencija, ki jo je vodil nekdanji predsednik ZRN Roman Herzog« (Dovžan, 2005:27). Slovesno je bila razglašena na medvladni konferenci decembra 2000 v Nici, s čimer si je pridobila status politične deklaracije, ne pa pravno zavezujočega dokumenta¹⁰⁵. Status pravne listine je pridobila, ko je bila vključena skupaj z njeno preambulo v drugi del Evropske ustavne pogodbe. V prid vključitve listine v drugi del ustave govorijo naslednji argumenti (Bedrač 2004:10): dosežena bo večja preglednost in pravna varnost pravic; zasnovane pravice bo mogoče hitreje in enostavneje izvrševati; listina bo povečala verodostojnost EU.

Čeprav je bilo vprašanje pravnega statusa listine eno izmed osrednjih vprašanj Konvencije o prihodnosti, je bila listina zapisana že v osnutku Ustavne pogodbe (Dovžan 2005). »Zataknilo se je že pri drugem odstavku preambule, ki naj bi pri sklicevanju na skupne vrednote evropskih držav omenjal tudi skupno versko dediščino« (Mažgon 2001:244). V preambuli listine je sprva pisalo, da se EU »navdihuje s svojo kulturno, humanistično in versko dediščino«, čemur je Francija je nasprotovala. Kot laična država je besedi "versko" nasprotovala in po burnih razpravah je bil le dosežen kompromis, ki omenja »duhovno in moralno dediščino« Evropske unije (Mažgon 2001). Pomembno pa je še eno dejstvo, in sicer listina ne nadomešča temeljnih pravic, ki jih posameznikom zagotavljajo nacionalni pravni redi, ampak velja poleg njih, saj listina ne more razširjati področja uporabe prava Unije preko

¹⁰³ Vir Bedrač, Janja (2004): Izvrševanje človekovih pravic po Ustavi za Evropo.

¹⁰⁴ O Listini EU in ne o listini ES govorimo zato, ker obsega tudi pravice, ki pokrivajo področje drugega in tretjega stebra, torej področje zunanje in varnostne politike ter pravosodja in notranjih zadev.

njenih pooblastil. Tako listina prispeva k preglednosti človekovih pravic, ki jih morajo spoštovati Unija kot tudi države članice.

»Listina temeljnih pravic se začne s preambulo, ki se sklicuje na človekovo dostojanstvo, enakost, svobodo, solidarnost, demokracijo, pravno državo kot na nedeljive in univerzalne vrednote Unije« (Dovžan 2005:27). Posameznika postavlja v središče svojih dejavnosti tako, da je vzpostavljeno državljanstvo Unije, območje svobode, varnost in pa človekove temeljne pravice¹⁰⁶. Pomembna naloga je tudi trajnostni razvoj, katerega zagotavlja s prostim pretokom oseb, blaga, storitev in kapitala. Evropska unija prav tako spoštuje raznolikost kultur in tradicije evropskih narodov ter nacionalno identiteto držav članic kot tudi organizacijo njihovih organov oblasti na državni, regionalni in lokalni ravni¹⁰⁷. Unija temelji na spoštovanju človekovega dostojanstva, na spoštovanju človekovih pravic in pravic manjšin ter svobode, enakosti in pravičnosti. Teži h gospodarski rasti, polni zaposlenosti ter k socialnemu in tehnološkemu napredku¹⁰⁸.

Normativni del listine sestavljajo določbe o posameznih temeljnih pravicah, ki so razvrščene v šest poglavij (glej Dovžan 2005):

I. Dostojanstvo: ni zgolj samo po sebi temeljna pravica, temveč predstavlja osnovo temeljnih pravic. V Splošni deklaraciji človekovih pravic iz leta 1948 je človekovo dostojanstvo zapisano že v preambuli, prav tako pa je Sodišče v svojih sodbah iz leta 2001 potrdilo, da je temeljna pravica človekovega dostojanstva del prava Unije¹⁰⁹.

Človekovo dostojanstvo je nedotakljivo, potrebno ga je spoštovati in varovati (II-61. člen PUE); pravica do življenja je zapisana v II-62. členu PUE, kjer je prepovedana smrtna kazen, mučenje ali usmrtitev.

V prvem poglavju so navedene še pravica do življenja in do osebne celovitosti. Zaradi tehnološkega napredka je Ustava EU predvidevala tudi možnost globjega posega v osebno celovitost, zato je prepovedala tudi evgenične postopke¹¹⁰, katerih cilj je selekcija ljudi. V II-64. členu PUE je zapisano, da nihče ne sme biti podvržen mučenju, nečloveškemu ali ponižujočemu ravnanju ali kaznovanju, prepovedano je tudi suženjstvo in prisilno delo.

¹⁰⁵ Listina na zasedanju Evropskega sveta v Nici leta 2000, kljub priporočilu Evropskega parlamenta in Komisije ter podpore devetih držav članic, ni postala pravno zavezujoči dokument (vir: Mažgon, 2001)

¹⁰⁶ Zapisano v preambuli Listine unije o temeljnih pravicah.

¹⁰⁷ Ibidem

¹⁰⁸ Glej PUE I-2 člen in I-3 člen.

¹⁰⁹ Več o odločitvi sodišča glej pojasnila glede Listine o temeljnih pravicah v Pogodbi o Ustavi za Evropo.

Prisilno delo v zvezi s tem členom ne vključuje dela, ki se zahteva pri rednem prestajanju zapora, katerekoli službe vojaške narave ali službe, ki je komu dodeljena ob nevarnosti, ko je ogroženo življenje ljudi. Prav tako pa je v II-65. členu omenjena še prepoved trgovine z ljudmi, ki »izvira neposredno iz človekovega dostojanstva in upošteva nedavni razvoj organiziranega kriminala, kot so mreže organizacij pridobitniškega nezakonitega priseljavanja ali spolnega izkoriščanja«¹¹¹.

II. Svoboščine:

Pravica do svobode in varnosti, sklepanja zakonske zveze¹¹² in ustvarjanja družine, do izobraževanja, spoštovanje zasebnosti, do varstva osebnih podatkov, svobode misli, vesti in vere, pravica do ugovora, pravica do izražanja in obveščanja, zbiranja in združevanja so le nekatere izmed svoboščin, zapisane v PUE od II-66. člena do II- 79. člena. Pravica do azila, prepoved izгона in izročitve spadajo med novejšje temeljne pravice. PUE v II-73. člen spoštuje akademsko svobodo, v II-74. členu pa daje vsakomur pravico do izobraževanja, državi pa nalaga, da ustanavlja izobraževalne zavode. Nadalje Ustava EU v II-75. členu zagotavlja svobodo izbire poklica in pravico do dela. Pri tem pa ni pozabila niti na lastninsko pravico, ki v današnjem svetu velja za eno izmed relativnih pravic, saj si jo posamezne družbe razlagajo po svoje. PUE v II-77. členu vsakomur zagotavlja pravico imeti posest nad svojo lastnino, ki pa se jo sme odvzeti, če gre za javno korist. Prav tako je s stališča sodobne družbe pomembno, da se zagotavlja varstvo intelektualne lastnine¹¹³.

Pravica do svobode je omejena takrat, kadar je odrejeno zakonito pridržanje oziroma odvzem prostosti bodisi zaradi storitve kazenskega dejanja ali pa, da bi preprečili širjenje nalezljivih bolezni. Izvrševanje pravice do izražanja in obveščanja vključuje tudi odgovornosti in je zato lahko podvržena omejitvam bodisi zaradi varnosti države, javne varnosti ali preprečevanja zločinov kot tudi za preprečitev zaupnih informacij.

¹¹⁰ Evgenični postopki se nanašajo na morebitne razmere, v katerih bi se izvajali selekcijski programi, ki bi med drugim vključevali sterilizacijske kampanije, prisilne nosečnosti, obvezne etične poroke,...

¹¹¹ Pojasnila glede Listine o temeljnih pravicah v Corona, 2005:344.

¹¹² »Drugače kot v EKČP je pravica do sklepanja zakonske zveze v listini ločena od pravice do ustvarjanja družine, pri čemer je opuščeno sklicevanje na moške in ženske. S tem Listina dopušča možnost interpretacije, da se ta pravica nanaša na istospolna partnerstva, čeprav pravice do sklepanja istospolnih zvez izrecno ne priznava« (Dovžan, 2005:27).

¹¹³ Intelektualna lastnina vključuje literarne, umetnostne lastnine, patentne pravice ter pravice blagovne znamke.

III. Enakost:

Vsi enaki pred zakonom tako ženska kot moški¹¹⁴, brez diskriminacije¹¹⁵ ali socialne izključenosti. Pri tem je treba spoštovati kulturno, versko in jezikovno raznolikost. Še posebej so v II-84., II-85. in II-86. členu opredeljene pravice otrok, starejših in invalidov. EU se zavzema za odpravo revščine, za solidarnost med generacijami ter za pravice otrok. Mnenje otrok se v skladu z njihovo starostjo in zrelostjo upošteva pri zadevah, ki so z njimi povezane. Vsak otrok ima pravico do rednih odnosov in neposrednih stikov z obema staršema, če le to ni v nasprotju z njegovo koristjo.

IV. Solidarnost:

V tem poglavju so zapisane pravice, ki izhajajo iz dela (pravica dostopa do služb za posredovanje zaposlitev, varstvo v primeru neupravičene odpustitve, socialna varnost in socialna pomoč, ustrezni delovni pogoji, prepoved dela otrok¹¹⁶,...) kot tudi varstvo okolja in potrošnikov. Varstvu in izboljšanju kakovosti okolja daje EU velik pomen, saj ga opredeljuje kot enega izmed ciljev Unije v I-3. členu PUE. Prav tako daje EU velik pomen družini, saj po Ustavi EU uživa pravno, ekonomsko in socialno varstvo. Tako ima vsaka državljanica EU pravico do varstva pred odpustitvijo zaradi materinstva in pravico do plačanega porodniškega in starševskega dopusta¹¹⁷.

V. Državlanske pravice:

Pomembna skupina pravic je podeljena državljanom EU. Državljanstvo Unije je bilo ustanovljeno s PES (17. člen), le ta pa omogoča prebivalcem Unije duh pripadnosti in s tem skupno evropsko identiteto. To državljanstvo, ki je dopolnilo nacionalno državljanstvo, daje državljanom Unije določene pravice.

Med pomembnejše pravice spadajo: pravica voliti in biti voljen na volitvah v Evropski parlament in na občinskih volitvah, pravica do peticije, prostega gibanja in prebivanja ter pravica do diplomatske in konzularne zaščite državljanov v državah, ki niso članice EU. V to skupino spada še pravica obrniti se na varuha človekovih pravic zaradi nepravilnosti pri

¹¹⁴ Enakost med žensko in moškim se mora zagotoviti na vseh področjih, vključno z zaposlovanjem in plačilom za delo.

¹¹⁵ Po II-81. člen PUE je prepovedana vsakršna diskriminacija na podlagi državljanstva, spola, rase, barve kože, etničnega in socialnega porekla, genetskih značilnosti, jezika, vere, prepričanja, pripadnosti narodnostni manjšini, premoženja, rojstva, invalidnosti, starosti ali spolne usmerjenosti. V III-133členu PUE je prepovedan tudi diskriminacija na podlagi državljanstva delavcev držav članic v zvezi z zaposlitvijo, plačilom in drugimi delovnimi in zaposlitvenimi pogoji.

¹¹⁶ od 89. člen do 92. člena PUE

¹¹⁷Vir Kaj prinaša Evropska ustava, (2005).

delovanju institucij, organov ali uradov EU, kot tudi pravica do dobre uprave¹¹⁸ in pravica dostopa do dokumentov. Pravice participativne demokracije omogočajo državljanom, da izrazijo svoja mnenja glede katerekoli politike Unije (glej Coronna, 2005). Tako daje I-47. člen PUE državljanom pravico, da Komisiji predlagajo novo evropsko zakonodajo na katerem koli področju v okviru pristojnosti Unije.

VI: Pravosodje:

Vsakomur, ki so mu kršene pravice in svoboščine, zagotovljene s pravom Unije, ima pravico do učinkovitega pravnega sredstva pred sodiščem¹¹⁹. Obdolženec ima pravico do obrambe in velja za nedolžnega, dokler se mu ne dokaže njegova krivda. Pomembna je tudi pravica, da se za isto kaznivo dejanje obdolženca ne preganja ali kaznuje dvakrat¹²⁰, kot tudi, da se mu sodi v razumnem roku. Pod sodno varstvo spadata še načeli zakonitosti in sorazmernosti kaznivih dejanj in kazni. Načelo zakonitosti pomeni, da nihče ne sme biti obsojen zaradi storitve, ki je bila storjena, ko po pravu še ni veljala za kaznivo. Prav tako se mu ne sme izreči težja kazen od tiste, ki je bila zagrožena v času storitve dejanja. Načelo sorazmernosti pa pomeni, da mora biti kazen sorazmerna s kaznivim dejanjem.

Vse to kaže, da gre za obsežen katalog pravnih jamstev, ki obsega praktično vsa področja družbenega življenja. Večina pravic je »univerzalistične narave, saj so do njihovega varstva upravičene vse fizične osebe, ki jih pravo Unije zadeva« (Dovžan 2005), medtem ko so do nekaterih pravic upravičeni le državljani Unije. V slednjo kategorijo sodijo zlasti »aktivna in volilna pravica za volitve v Evropski parlament, svoboda gibanja in zadrževanja v Uniji ter pravica do diplomatskega in konzularnega predstavništva« (Dovžan 2005:28). Listina zajema pravice, ki jih teorija deli na tri generacije pravic. »Prva generacija so državljanske in politične pravice ter varstvene in zaščitne, druga socialne in ekonomske pravice in v tretjo generacijo sodijo moderne pravice, kot so pravica do samoodločbe, pravica do razvoja in pravica ljudi, da svobodno razpolagajo s svojimi naravnimi in zdravilnimi resursi« (Mažgon 2001:248). Listina vsebuje pravice tako prve kot druge generacije, medtem ko pravice tretje generacije, razen določbe, ki se nanaša na zaščito, ne vsebuje (Mažgon 2001). Najbolj skeptični do pravic druge generacije v Listini pravic so bili v Veliki Britaniji. Velika Britanija kot država z liberalno usmerjenim socialnim sistemom je bila mnenja, da Listina z

¹¹⁸ Pravica do dobrega upravljanja pomeni, da ima vsakdo pravico, da organi, institucije ali uradi njegovo zadevo obravnavajo nepristransko, pravično in v razumnem roku.

¹¹⁹ 107. člen PUE- Pravica do učinkovitega pravnega sredstva in nepristranskega sodišča.

dokaj obsežnim socialnim katalogom pretirano posega v notranje zadeve države in s tem povzroča spremembe tradicionalnih navad¹²¹.

Listina se v glavnem naslanja na že uveljavljeno Evropsko konvencijo o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah (v nadaljevanju EKČP), sprejeta v okviru Sveta Evrope, kot tudi na ostale v Evropi veljavne dokumente o človekovih pravicah¹²².

Z današnjega vidika je Listina pomembna, zato ker »omogoča pravni stroki najti odgovore na nove pravice, ki se že odpirajo na področju varstva okolja in v odnosu do institucij EU, ki naj bi zadeve državljanov EU reševale nepristransko, pravično in v razumnem roku« (Mažgon, 2001:249).

Aktualnost Listine z vidika današnjega časa, se kaže še pri obravnavi človekove integritete, kjer je zapisana prepoved reproduktivnega kloniranja človeških bitij, kot tudi prepoved preprodaje človeških organov.

6.5 SKUPNE ZNAČILNOSTI TEMELJNIH PRAVIC V AMERIŠKI IN EVROPSKI USTAVI

»Kljub raznolikosti demokratičnih institucij, postopkov in drugih značilnosti sodobnih demokratičnih držav, tvorijo nekatere klasične pravice tisto skupno demokratično jedro, ki je prisotno v vseh demokracijah, ki jih dandanes kot takšne priznava moderni zahodni svet. To skupno jedro je odraz ideologije političnega liberalizma, ki se kaže v zagotavljanju liberalnih (osebnih, političnih) človekovih pravic« (Cerar 2002:25). Sodobnejše ustave posameznih demokratičnih ustav pa dandanes vsebujejo še socialne, kulturne in ekonomske pravice. V tem pogledu se klasifikacija človekovih pravic v Ustavi ZDA in Ustavi EU razlikujeta. Je pa na obe ustavi vplivala Lockejeva naravno-pravna teorija, Montesquieujeva ideja o omejeni oblasti ter načelo suverenost ljudstva.

Ameriška ustava se je ob sprejemu omejevala na urejanje institucionalne zgradbe ameriške konfederacije, zato je človekove pravice uredila šele kasneje z amandmaji, medtem ko je Evropska ustava področje človekovih pravic uredila že v sami ustavi. Tako ne ZDA in ne EU do sprejetja obeh listin nista imeli konsistentnega sistema, ki bi varoval temeljne pravice državljanov pred državno oblastjo. Pa tudi če primerjamo vsebino obeh ustav na področju

¹²⁰ 109. člen PUE.

¹²¹ Koprivc, Ana (2004): Ustavna ureditev človekovih pravic v Evropski uniji.

¹²² Naj omenim Evropsko socialno listino, konstitutivne pogodbe ES in EU,

človekovih pravic ugotovimo temeljne razlike. Pravice, zapisane v Ustavi ZDA, so predvsem negativnega statusa, medtem ko so v evropski ustavi aktivnega in pozitivnega statusa¹²³. Negativne pravice so tiste, od katerih posameznik upravičeno pričakuje, da država ne bo storila določenih dejanj, ki bi kakorkoli omejevale državljanke pri uveljavljanju njihovih pravic¹²⁴. Ker negativne pravice omejujejo državo in zagotavljajo svobodo delovanja posameznika, jih štejejo nekateri za temeljne in nesporne. Pozitivne pravice pa so pravice, ki državljanu omogočajo, da od države zahteva določene usluge ali dobrine, kot. npr. šolanje otrok, delovno mesto, ustrezno stanovanje. Država naj bi posamezniku nudila pomoč v vseh primerih življenjske ogroženosti ali materialne prizadetosti.

Skupne pravice, zapisane v obeh ustavah, so pravice, ki varujejo telesno integriteto posameznika (življenje, svoboda, dostojanstvo, zasebnost, varnost), enakost pred zakonom, pravica do sodnega varstva, načela kazenskega prava (omejitev pripora pred postopkom, pravica do zastopanja pred sodiščem, pravica do odprtega in javnega postopka, pravica do postopka v jeziku, ki ga obtoženec razume, pravica ne priznati krivdo, ni retroaktivnosti kazenskega zakona, pravica do pritožbe v primeru pravne zmote, načelo non bis idem (prepoved ponovnega sojenja o isti stvari), svoboda zasebnosti, nedotakljivosti stanovanja in varstvo časti in dobrega imena. Tu so še določbe, ki urejajo svobodo misli in religije (svobodna izbira religije, ločitev cerkve od države, svobodno ustanavljanje verskih skupnosti) in med najpomembnejšimi še svoboda izražanja in komunikacij, prepoved cenzure, svoboda gibanja, prepoved izgona.

Evropska ustava vsebuje tudi pravice, ki jih ameriška ustava zaradi sprememb v moderni družbi ne omenja. Med novejšje pravice spadajo pravice, ki so povezane z odnosom do življenja (pravica do umetnega oplojevanja, evtanazije, kloniranja) kot tudi pravice, ki zaradi razmaha tehnologije, biologije in informatike pa tudi profesionalizacije in birokratizacije spreminjajo kvaliteto življenja¹²⁵

Pomembno je omeniti, da vse pravice, ki niso našteje v preučevanih ustavah, še ne pomeni, da so nenašete pravice ljudem odvzete. Ustave so dolgo časa določale samo osebne in politične pravice državljanov: Šele po II. svetovni vojni so vsebovale tudi določila o ekonomskih, socialnih, kulturnih in drugih pravicah državljanov. V ustavnih pogodbah so ponavadi zapisane določbe o civilnih in političnih ter ekonomskih pravicah. Listina Unije o človekovih pravicah pa daje veliko pozornost tudi ekonomsko-socialnim pravicam, kot npr. pravico do

¹²³ Vir Ribičič, Ciril (2004): Človekove pravice v Ustavi za Evropo.

¹²⁴ Vir Zajc, Drago (2001). Politika človekovih pravic, gradivo za predmet.

¹²⁵ Ideja, vzeta iz Zajc Drago (2005).

socialne varnosti, pravico v zvezi z delovnimi pogoji, stavko in varstvom mladih pri delu¹²⁶. Poleg naštetih socialnih pravic so v ustavi navedene še ekonomske svoboščine, svoboda prostega pretoka blaga, storitev, kapitala in državljanov.

Medtem ko EU listina zajema socialne pravice, jih ameriška ustava ne omenja; vsebuje večinoma le politične in državljanske pravice.

Obe ustavi sta z vključitvijo Listine na eni strani in amandmajev na drugi dobile lasten katalog človekovih pravic, ki jih morajo spoštovati institucije, organi kot tudi zvezne države oziroma države članice EU. Unija je tako z Listino dobila zavezujoč katalog temeljnih pravic, ki ga bodo morale spoštovati tako Unija kot tudi države članice.

6.6 SODOBNI VIDIK OBEH USTAV

V svojih temeljih ameriška ustava enako ustreza velikanski državi sodobnega časa, kot je tudi majhni in mednarodno nepomembni državi, kar so bile ZDA pred več kot dvesto leti (glej Grad in ostali, 2004). Glavni razlog je v tem, da je kratka po svoji vsebini kot tudi v tem, da so v njej zapisane temeljne vrednote in načela, pomembna in uporabljiva tudi za današnji čas. Ustava temelji na načelu ljudske suverenosti, načelu zveznosti, načelu delitve oblasti in varovanju pravic človeka in državljana (glej Grad in ostali 2004).

Pod Ustavo ZDA se je »razvila najmočnejša politična, gospodarska, vojaška, znanstvena, tehnološka in športna velesila« (Jaklič in Toplak 2005:12).

Na drugi strani imamo Evropsko ustavo, ki sproža vprašanja o evropski prihodnosti. Le ta zaradi negativnega odziva nekaterih držav članic ni pod vprašanjem, se pa postavlja vprašanje, kakšne posledice bo pustil morebitni neuspeh pri sprejetju ustave. Voditelji držav članic so sklenili, da se ratifikacijski čas podaljša in s tem Ustavna pogodba ne bo začela veljati novembra leta 2006. Prav v tem času, ko pišem diplomsko nalogo, na Dunaju poteka srečanje zunanjih ministrov o tem, kako nadaljevati proces ratifikacije ustave¹²⁷. Avstrijska zunanja ministrica Ursula Plassnik se zavzema za podaljšanje obdobja ratifikacije in tako omogočiti državam, da se v svoji odločitvi ne prenašajo. Eden izmed razlogov za zavrnitev ustave v Franciji in na Nizozemskem je tesno povezan z vprašanjem nadaljnje širitve Unije. Francija je tako na tem srečanju izrazila rešitev in za ta namen pripravila dokument, v katerem predlaga zaostritev meril za sprejem novih članic v Unijo. Tako trenutno Ustava EU ostaja meddržavna pogodba.

¹²⁶ Vir Ribičič, Ciril (2004): Človekove pravice v Ustavi za Evropo

¹²⁷ Vir Grah, Matija (2006): Dunajska klavzura o evropski ustavi.

6.6.1 SODOBNI VIDIK USTAVNO ZAGOTOVLJENIH ČLOVEKOVIH PRAVIC

V času, ko je treba premagati pojave terorizma, so človekove pravice na udaru, saj prihaja do konfliktov med samimi pravicami, pojavlja pa se tudi vprašanje, do kod sme seči omejevanje človekovih pravic. Kot primer vzemimo tako imenovano "vojno proti terorizmu", s katero predsednik ZDA George Bush s stališča človekovih pravic odpira mnoga vprašanja. Eno izmed občutljivejših vprašanj je, ali ni cena za varnost previsoka in bodo Američani prikrajšani za nekatere ustavno zagotovljene državljanske svoboščine. Res je težko imeti oboje istočasno in v meri, ki bi zadovoljila vse. Več varnosti lahko pomeni, da se odrečemo svobodi, če pa je ta brez nje, ostane na koncu tudi zelo malo od svobode. S problemom razmerja med svobodo in varnostjo konkretiziram na primeru Busheve odredbe, ki navaja, da bodo osumljenim za terorizem sodila vojaška ali tako imenovana "nagla sodišča". Predlagana protiteroristična zakonodaja pomeni nezaupnico vladavini prava, saj vojaška sodišča ne poznajo neodvisnih sodnikov, že sam sum lahko ima težo dokaza, pogovori z zagovorniki se snemajo, ukinitve pravice do pritožbe na civilnih sodiščih.¹²⁸ Poleg tega je delo vojaških sodišč zastavljeno tako, da utegnejo ta z namenom preprečevanja terorističnih dejanj prej soditi in obsoditi osumljene za potencialna in ne storjena teroristična dejanja.

V obravnavanem primeru se soočamo z mnogimi konflikti in veliko možnostjo kršenja človekovih pravic, a trenutno mednarodna skupnost nima boljše rešitve.

Je pa vojna proti terorizmu prizadela tudi novinarsko svobodo. Uvedena je bila cenzura in začasna prepoved delovanja posameznih medijev in prepoved izdajanja določenih publikacij.

S terorizem, ki pomeni delovanje za doseg ciljev ne glede na sredstva, se sooča celoten svet in pred terorističnimi napadi niso izvzete ne evropske države kot tudi muslimanske države ne. Vsaka država pa proti terorizmu sprejema različne ukrepe, ki pa velikokrat posegajo v sfero varstva in zagotavljanja človekovih pravic.

¹²⁸ Povzeto po Rizma, Rudi. Za kakšno aritmetiko ravnovesja med varnostjo in svobodo?

7 ZAKLJUČEK

Ustava ZDA s svojimi amandmaji do današnjega dne ostaja nespremenjena. V svojem več kot dvestoletnem obstoju je ni zamajala ne secesijska vojna¹²⁹ (1861-1865), kot tudi ne vojne oziroma spremembe na družbenem, političnem, ekonomskem in socialnem področju. Sprejem ustave je temeljil na še danes sodobnih demokratičnih vrednotah, kar je nedvomno izjemnega pomena, če pomislimo, da je bila sprejeta pred francosko revolucijo, ko sta bili demokracija in človekove pravice še v povojih¹³⁰. Prav iz tega razloga ima ustava v samih ZDA še danes izreden ugled.

Ustava EU vzpostavlja v moderni družbi nasprotja. Na eni strani imamo gospodarsko povezovanje, na drugi politično. Hkrati ustava stremi k socialni varnosti, ko želi doseči gospodarsko tekmovalnost. Želi si tesnejšega povezovanja a hkrati spoštovanje raznolikosti. Odločitve želi sprejeti čim hitreje, pri tem pa upoštevati interese vseh držav članic. Želi ustvariti prosperiteto a hkrati solidarnost z manj razvitimi območji. Želi preprečiti organiziran kriminal, pri tem pa ohraniti visoko raven človekovega dostojanstva.

Obe ustavi v celostnem pogledu konstituirata duh ustavnosti. Sta pravna akta ustavne narave, ki vsebuje pravni, politični in družbeni sistem v celoti. Za razliko od ameriške ustave, h kateri se zatekajo vsi državljani, kadar želijo uveljaviti svoje pravice in interese, za evropsko ustavo to ne velja in bo potrebno še kar nekaj časa, da se bodo Evropejci poistovetili z njo. Eden izmed razlogov je v tem, da se je konstitucionalizacija EU začela v petdesetih letih prejšnjega stoletja, ko se je pričelo evropsko povezovanje in sklepanje ustanovitvenih pogodb. Vrhunec je doživela z Maastrichtsko pogodbo in Pogodbi o ustavi za Evropo. Ustava EU je tako le del novega evropskega konstitucionalizma. Medtem pa je ameriška ustava skozi svojo več kot dvestoletno zgodovino prešla iz dokumenta, ki je bil odgovor na takratne politične okoliščine, v dokument, na katerega se naslanjajo vse države, ki želijo uresničevati svoj demokratični ideal.

Bistvo konstitucionalizma na nadnacionalni ravni so predvsem vrednote, ki so skupne ustavnim temeljem in tradicijam držav: načelo pravne države, načelo demokratičnosti, načelo

¹²⁹ To je bila vojna med agrarnim jugom in industrijskim severom. Države juga so se odcepile, ustanovile lastno Konfederacijo s svojo ustavo, vendar je v tej vojni zmagala federacija, kar je zvezno ustavo še okrepilo.

¹³⁰ Ideja, vzeta od Grad, Franc (2004): Primerjalno ustavno pravo

neodvisnosti sodstva ter zaščita temeljnih človekovih pravic. V vseh teh pogledih sta Ustava ZDA in Ustava EU primerljivi in v nekaterih pogledih tudi podobni. Obe ustavi namreč ščitita osnovne človekove pravice in zato lahko domnevamo - kot pravi tudi Zajc Drago – da imajo prav gotovo visoko razvito tudi demokracijo¹³¹.

Nekoliko drugačna slika je pri primerjavi človekovi pravic v obeh preučevanih ustavah. Skupne so temeljne liberalne pravice in zaščita človeka pred pravosodnimi organi, medtem ko ima Ustava EU bistven poudarek tudi na ekonomsko-socialnih pravicah.

Človekove pravice v Ustavi ZDA so zapisane v desetih amandmajih, ki omogočajo splošno svobodo, svobodo govora, religije, tiska, pravico do zborovanj, pravico ugovora vladi ter določajo pravice posameznikov. Do leta 1992 je bilo sprejetih še sedemnajst amandmajev za odpravo suženjstva, pobiranje davka na dohodek ter uvedbo volilne pravice za vse državljane, starejše od 18 let. V Ustavi ZDA torej prevladujejo klasične politične in državljanske pravice, ki so nastale v procesu razpadanja fevdalnega družbenega reda in predstavljajo osnovo, na kateri so zgrajene moderne družbe. A to še ne pomeni, da so v ZDA zagotovljene le te pravice, saj Vrhovno sodišče s svojo interpretacijo ustavnih določb zagotavlja še ostale pravice. Prav tako pa so ZDA podpisnice številnih dokumentov o človekovih pravicah, sprejetih pod okriljem OZN.

Človekove pravice so se v Uniji začele postopoma razvijati s sodno prakso Sodišča ES v Luksemburgu. Razvoju človekovih pravic skozi sodno prakso je sledil proces njihovega vključevanja v pravno ustavni dokument. Tako je bila leta 2000 sprejeta Listina temeljnih pravic EU, ki je leta 2004 z vključitvijo v Pogodbo o ustavi za Evropo dobila status pravno obvezujoče listine. Čeprav je odgovornost za varovanje človekovih pravic podeljeno nacionalnim državam in njihovim sodiščem ter ustavam, EU, kar je razvidno iz načela subsidiarnosti¹³², zagotavlja minimalni standard varstva le teh. Tako lahko trdim, da EU v zadnjem času veliko vlaga v zagotavljanje človekovih pravic.

¹³¹ Več o tem Zajc Drago. Politika človekovih pravic.

Ugotavljam, da kljub nekaterim razlikam med preučevanima ustavno pravnima aktoma lahko na tem mestu potrdim svoji hipotezi. S konstitucionalnega vidika sta Ustava ZDA in Evropska ustavna pogodba primerljivi, razlikujeta pa se na področju človekovih pravic. Le te so zaradi zgodovinskega razvoja, procesa modernizacije in globalizacije podrobneje zapisane v evropski ustavi.

¹³² Načelo subsidiarnosti vsebuje, da naj bo v določenem sistemu uporabljena tista pravna ureditev, ki zagotavlja višjo raven človekovih pravic. Več o tem Koprivc, Ana (2004): Ustavna ureditev človekovih pravic v Evropski uniji.

8 LITERATURA IN VIRI

Accetto, Matej, (2005): *Mednarodnopravni vidiki nove evropske ustavne pogodbe*. Javna uprava, let. 41, št. 4, str. 840-857.

Avbelj, Matej (2005): *Pravna narava ustave EU*. Javna uprava, let. 41, št. 4, str. 823-831.

Avbelj, Matej (2004): *Sprejetje Evropske ustave-začetek konca ustavne strpnosti?* Evropsko pravo in praksa, leto 2/8, št. xxx, str. 7-8.

Bedrač, Janja (2003): *Ustavna pogodba EU*. Pravna praksa, št. 27-28, str. 5-7.

Bedrač, Janja (2004): *Izvrševanje človekovih pravic po Ustavi za Evropo*. Evropsko pravo in praksa, let 2/8, št. 04/2004, str. 9-12.

Bučar, Bojko. Brglez, Milan. Šabič, Zlatko (2002): *Navodila za pisanje seminarske naloge in diplomska dela*. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.

Cerar, Miro (1993): *Večrazsežnost človekovih pravic in dolžnosti*. Narodna univerzitetna knjižnica, Ljubljana.

Cerar, Miro (2002): *Narava in pomen človekovih pravic*; v publikaciji: Dokumenti človekovih pravic z uvodnimi pojasnili. Narodna univerzitetna knjižnica, Ljubljana.

Cerar, Miro (2004): *Ustava za Evropo*. Pravna praksa, let. 23/663, št. 36, str. 3.

Cornell, Clayton (2003): *Ustavni razvoj ZDA*. Skripta FDV, Ljubljana.

Coronna, Marjana (2005): *Pogodba o ustavi za Evropo*. Codex iuris, Maribor.

De Tocqueville, Alexis (1996): *Demokracija v Ameriki I*. Narodna univerzitetna knjižnica, Ljubljana.

De Witte, Bruno (2003): *Ten Reflection on the Constitutional Treaty for Europe*. Dostopno preko: URL: <http://www.iue.it/RSCAS/e-texts/200304-10RefConsTreaty.pdf>

Dovžan, Gašper (2005): *Listina temeljnih pravic*. Pravna praksa, let. 24/682, št. 10-11, str. 27-29.

Ferfila Bogomil (2002): *ZDA: Svet na dlani*, 7. knjiga. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.

Grad, Franc. Kristan Ivan. Perenič Anton (2004): *Primerjalno ustavno pravo*. Pravna fakulteta, Ljubljana.

Grad, Franc (2004): *Ustava, konstitucionalizem in demokracija*. Podjetje in delo, revija za gospodarsko, delovno in socialno pravo, št. 6-7, str. 14971-504.

Grah, Matija (2006): *Dunajska klavzura o evropski ustavi*. Nedelo, let. XI, št. 21, str. 3

Griffin, M. Stephen (1996): *American Constitutionalism, from Theory to Politics*. Princeton University press, New Jersey

Grilc, Peter. Podobnik, Klemen. Accetto, Matej (2002): *Pravna ureditev EU in človekove pravice*; v publikaciji: Dokumenti človekovih pravic z uvodnimi pojasnili. Narodna univerzitetna knjižnica, Ljubljana.

Haeberle, Peter (2001): *Evropa kot nastajajoča ustavna skupnost*. Pravniki, revija za pravno prakso in teorijo, let 56, št.6-8, str.321-336.

Jaklič, Klemen. Toplak, Jurij (2005): *Ustava združenih držav s pojasnili*. Nova obzorja, Ljubljana.

Jambrek Peter. Perenič, Anton. Uršič, Marko. (1988): *Varstvo človekovih pravic, razprave, eseji in dokumenti*. Mladinska knjiga, Ljubljana.

Ješovnik, Peter (2000): *Evropska unija*. Visoka šola za management, Koper.

Koprol, Marcel (2005): *Ustava za Evropo - uveljavitev resničnih sprememb*. Pravna praksa, let. 24/682, št. 10-11, str. 3.

Koprol, Marcel. *Kako vplivati na odločanje v EU*. Dostopno na:
URL:<http://www2.gov.si/svez.nsf>

Koprivc, Ana (2004): *Ustavna ureditev človekovih pravic v Evropski uniji*. Diplomsko delo. Mentor: prof. dr. Grad Franc. Univerza v Ljubljani, Ljubljana.

Kovačević Vera (2004): *Ustavna analiza predloga Ustave EU z vidika položaja članic EU*. Diplomsko delo. Mentor: prof. dr. Grad Franc. Pravna fakulteta v Ljubljani, Ljubljana.

Kristan, Ivan (2001): *Sprememba ustave in Evropska unija: VII. Dnevi javnega prava 10 let slovenske ustave*. Portorož.

Mavčič, Arne Marjan (2002): *Primerjalno ustavno pravo - pravo človekovih pravic*. Pasadena, Ljubljana.

Mažgon, Maša (2001): *Listina temeljnih pravic Evropske unije – od deklarativnosti do pravnosti*. VII. Dnevi javnega prava 10 let slovenske ustave. Portorož.

McKenna, C. Marian (1993): *The Canadian & American Constitutions in Comparative Perspective*. University of Calgary Press, Calgary.

Movrin, Miha. Avbelj, Matej (2005): *Evropa na tanki rdeči črti*. Dostopno na:
URL: http://www.ampak.si/clanek_prikaz.php?id=58, 16.4.2006

Poiars Maduro, Miguel (2004): *How Constitutional Can the European Union Be? The Tension Between Intergovernmentalism and Constitutionalism in the European Union*. Dostopno preko: URL: <http://www.jeanmonnetprogram.org/papers/04/040501-18.html>, 30.3.2006. Jean Monnet Center for International and Regional Economic Law&Justice

Ribičič, Ciril (2003): *Evropska ustavna pogodba in človekove pravice*. Pravna praksa, št. 25, str. kot priloga.

Ribičič, Ciril (2004): *Človekove pravice v Ustavi za Evropo*. Dostopno na:
URL: <http://www.cirilribicic.net/portoroz04.doc>, 15.1. 2006.

Ribičič, Ciril (2004a): *Ustavna listina za Evropo in za Evropejce*. Evropsko pravo in praksa, let.2/8, št. xxx, str.6.

Rupnik, Janko. Cijan, Rafael. Grafenauer, Božo (1996): *Ustavno pravo republike Slovenije*: splošni del. Pravna fakulteta v Mariboru, Maribor.

Sawers, Brian James (2005): *Ameriški pogled na evropsko ustavo*. Javna uprava, let. 41, št. 4, str. 861-869.

Toplak, Cirila (2003): *Združene države Evrope, zgodovina evropske ideje*. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.

Teršek, Andraž (2005): *Konstitucionalizem v. ustava*. Pravna praksa, let. 24/691, št. 9, str.3-4.

Venter, Francois (2000): *Constitutional Comparison Japan, Germany, Canada, south Africa as constitutional states*.

Weiler, J. H. H. (2002): *Ustava Evrope*. Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani, Ljubljana.

Zajc, Drago (2005): *Politika človekovih pravic*. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana

PUBLIKACIJE

Kaj prinaša Evropska ustava; uredniški svet Čebular Alenka (2005). Urad vlade RS za informiranje, Ljubljana.

Pogodba o Ustavi za Evropo: Urad za uradne publikacije evropske skupnosti, Luksemburg.

Prečiščeno besedilo pogodbe o Evropski uniji (97/C 340/02).

Slovenija v Evropski uniji: 169 vprašanj in odgovorov o Evropski uniji. Urad vlade RS za informiranje, Ljubljana.

Zajc, Drago (2001). *Politika človekovih pravic*, gradivo za predmet. FDV, Ljubljana.

INTERNETNI VIRI

Evropska unija- Slovenija: Vodič po EU. Dostopno na:

URL: http://www.evropska-unij.si/pages/evropska_unija/vodic/pravice_drzavljanov_in_clov., 20.09.2005

URL: http://www.evropska-unij.si/pages/evropska_unija/vodic/zgodovina_eu.html, 20.9.2005

Družbene značilnosti ZDA. Dostopno na:

URL: <http://www.s-gess.tb.edus.si/dijaki/data/informatika/zda/celota/druzbene.html>

Rizma, Rudi. Za kakšno aritmetiko ravnovesja med varnostjo in svobodo?

http://www.gov.si/dsvet/2MO/dejavnost/posveti/besedila_pos/Terorizem/Rizman_R.htm

Smrtna kazen neustavna. Dostopno na:

URL: http://www.24ur.com/bin/article.php?article_id=2010824, 23.4. 2006

Traty establishing a Constitution for Europe. Dostopno na:

URL:[http:// en.wikipedia.org](http://en.wikipedia.org), 30.3.2006

9 PRILOGA

RATIFIKACIJA Pogodbe o Ustavi za Evropo po državah članicah:

DRŽAVA ČLANICA	DATUM	REZULTATI	DETAJLI
Španija	20. februar 2005	✓ DA: 76.7% (volilna udeležba 42.3%)	Posvetovalni referendum
Francija	29. maj 2005	✗ NE: 54.7% (volilna udeležba 69.3%)	Referendum
Nizozemska	1. junij 2005	✗ NE: 61.6% (volilna udeležba 62.8%)	Posvetovalni referendum
Češka republika	Odpovedan	Parlamentarna ratifikacija	Referendum preložen
Luksemburg	10. julij 2005	✓ DA: 56.5% (volilna udeležba 87.77%)	Posvetovalni referendum
Irska	Preložen, datum neznan		Referendum
Danska	Preložen, datum neznan		Referendum
Poljska	Preložen, datum neznan		Referendum
Portugalska	Preložen, datum neznan		Referendum
Velika Britanija	Preložen, datum neznan		Referendum

Vir: URL: [http:// en.wikipedia.org/wiki/structur_of_the_proposed_EU_Constitution](http://en.wikipedia.org/wiki/structur_of_the_proposed_EU_Constitution)

RATIFIKACIJA Pogodbe o ustavi za Evropo v nacionalnih parlamentih držav članic:

PARLAMENT	DATUM	REZULTAT	PODPIS PREDSEDNIKA DRŽAVE
LITVA	11. november 2004	✓ DA. 84:4 v prid PUE.	✓ DA
MADŽARSKA	20. december 2004	✓ DA. 322:12 v prid PUE.	✓ DA
EVROPSKI PARLAMENT	12. januar 2005	✓ DA. 500:137 v prid PUE.	/
SLOVENIJA	1. februar 2005	✓ DA. 79:4 v prid PUE.	✓ DA
ITALIJA	6. april 2005	✓ DA. Spodnji dom: 436:28 v prid PUE. ✓ DA. Zgornji doma: 217:16 v prid PUE.	✓ DA
GRČIJA	19. april 2005	✓ DA. 268:17 v prid PUE.	✓ DA
SLOVAŠKA	11. maj 2005	✓ DA. 116:27 v prid PUE.	✓ DA
ŠPANIJA	18. maj 2005	✓ DA. Spodnji dom: 319:19 v prid PUE. ✓ DA. Zgornji dom: 225:6 v prid PUE	✓ DA
AVSTRIJA	25. maj 2005	✓ DA. Spodnji dom: 182:1v prid PUE ✓ DA. Zgornji dom: 59 to 3 v prid PUE.	✓ DA
NEMČIJA	27. maj 2005	✓ DA. Spodnji dom: 569:23 v prid PUE. ✓ DA. Zgornji dom: 66:3 v prid PUE.	V teku
LATVIJA	2. junij 2005	✓ DA. 71:5 v prid PUE.	✓ DA
CIPER	30. junij 2005	✓ DA. 30:19 v prid PUE.	✓ DA
MALTA	6. julij 2005	✓ DA. 65:0 v prid PUE.	✓ DA
LUKSEMBURG	25. oktober 2005	✓ DA. 57:1 v prid PUE.	✓ DA
BELGIJA	8. februar 2005	✓ DA. Spodnji dom: 118:18 v prid PUE. ✓ DA. Zgornji dom: 54:9 v prid PUE. ✓ DA. Bruseljski regionalni parlament: 69 to 10 v prid PUE. ✓ DA. Nemški občni parlament: 21:2 v prid PUE. ✓ DA. Valeški občni parlament: ✓ DA. Francoski občni parlament: ✓ DA. Flamski občni parlament: 84:29 v prid PUE. <i>Vse regionalne vlade so sprejele PUE in tako zadostile</i>	V teku

		<i>kriterijem, ki jih zahteva belgijski ratifikacijski proces.</i>	
ESTONIJA	9 maj 2006	✓ DA. 73:1 v prid PUE.	V teku
FINSKA	12 maj 2006 Pričakovan še v letu 2006	✓ DA. Prvo glasovanje: 104:24 v prid PUE. Drugo glasovanje: še ne.	
ŠVEDSKA	Preložen, datum neznan.		
ČEŠKA REPUBLIKA	Preložen, datum neznan.		

DRŽAVI, ki sta še v postopku pridružitve k EU pa sta vseeno ratificirali PUE.

PARLAMENT	DATUM	REZULTAT	PODPIS PREDSEDNIKA DRŽAVE
BULGARIJA	11. maj 2005	✓ DA. 231:1 v prid PUE.	✓ DA
ROMUNIJA	17. maj 2005	✓ DA. 434:0 v prid PUE.	✓ DA

Vir: URL: [http:// en.wikipedia.org/wiki/structur_of_the_proposed_EU_Constitution](http://en.wikipedia.org/wiki/structur_of_the_proposed_EU_Constitution)